



«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»

«ΠΜΣ: Εγκληματολογικές και ποινικές προσεγγίσεις της
διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου
εγκλήματος»

Διπλωματική Εργασία

«Ατιμωρησία και τιμωρητικότητα: συσχέτιση και συγκριτική
ανάλυση των φαινομένων και οι συνέπειές τους σε σχέση με
ζητήματα διαφθοράς»

«Γεωργία Χαραλαμποπούλου»

Επιβλέπον καθηγητής: «Δημήτριος Παρασκευόπουλος»

Πάτρα, «Ιούνιος» «2026»

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Ατιμωρησία και τιμωρητικότητα: συσχέτιση και συγκριτική
ανάλυση των φαινομένων και οι συνέπειές τους σε σχέση με
ζητήματα διαφθοράς»

«Γεωργία Χαραλαμποπούλου»

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

«Δημήτριος Παρασκευόπουλος»

«Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ»

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

«Γεώργιος Κοντογεώργης»

«Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ»

Πάτρα, «Ιούνιος» «2026»

*«Χαραλαμποπούλου Γεωργία», «Ατιμωρησία και τιμωρητικότητα:
συσχέτιση και συγκριτική ανάλυση των φαινομένων και οι συνέπειές
τους σε σχέση με ζητήματα διαφθοράς»*

*«Στη μνήμη του αγαπημένου μου αδελφού και στους γονείς μου,
για την αγάπη, την πίστη και την αδιάκοπη στήριξη
που μου προσφέρουν σε κάθε μου προσπάθεια.»*

Περίληψη

Η ατιμωρησία και η τιμωρητικότητα αποτελούν δύο έννοιες που συνδέονται άμεσα με τη λειτουργία του ποινικού συστήματος και την απονομή της δικαιοσύνης. Αν και εκ πρώτης όψεως εμφανίζονται ως αντίθετα φαινόμενα, στην πράξη συχνά συνυπάρχουν, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται ο νόμος και ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος. Η μελέτη τους αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη σύγχρονη εποχή, καθώς συνδέεται με ζητήματα διαφθοράς, θεσμικής λειτουργίας και εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος δικαίου.

Η διαφθορά αποτελεί ένα διαχρονικό κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο επηρεάζει τη λειτουργία των δημόσιων θεσμών, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Οι συνέπειές της είναι πολυδιάστατες, καθώς υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης, ενισχύουν τις κοινωνικές ανισότητες και δημιουργούν αμφιβολίες ως προς την ίση μεταχείριση των πολιτών από τις αρμόδιες αρχές. Παράλληλα, η επιλεκτική εφαρμογή των νόμων και οι δυσλειτουργίες που παρατηρούνται κατά την άσκηση του ποινικού ελέγχου αναδεικνύουν τη σημασία της διερεύνησης των φαινομένων της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση της σχέσης μεταξύ των δύο αυτών εννοιών και η ανάλυση των συνεπειών τους σε συνάρτηση με τη διαφθορά. Αρχικά παρουσιάζεται η έννοια της ατιμωρησίας και η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, ενώ στη συνέχεια εξετάζεται η έννοια της τιμωρητικότητας και η ιστορική της εξέλιξη. Ακολουθεί η ανάλυση του φαινομένου της διαφθοράς και ειδικότερα της πολιτικής διαφθοράς. Τέλος, μέσα από τη μελέτη χαρακτηριστικών υποθέσεων της ελληνικής πραγματικότητας, επιχειρείται η σύνδεση της θεωρίας με την πράξη και η ανάδειξη των προβληματισμών που ανακύπτουν σχετικά με την εφαρμογή της δικαιοσύνης και την αποτελεσματικότητα των θεσμών.

Λέξεις – Κλειδιά

Ατιμωρησία, Τιμωρητικότητα, Ποινική Επιλεκτικότητα, Πολιτική διαφθορά

«Impunity and Punitiveness: A Correlational and Comparative Analysis of the Two Phenomena and Their Implications for Corruption Issues»

«Georgia Charalampopoulou»

Abstract

Impunity and punitiveness are two concepts that are directly connected to the functioning of the criminal justice system and the administration of justice. Although at first glance they appear to be opposing phenomena, in practice they often coexist, influencing the way in which the law is applied and social control is exercised. Their study has particular importance in the modern era, as it is linked to issues of corruption, institutional functioning, and citizens' trust in the rule of law.

Corruption constitutes a long-standing social phenomenon that affects the operation of public institutions, economic development, and social cohesion. Its consequences are multidimensional, as they undermine the effectiveness of public administration, reinforce social inequalities, and create doubts regarding the equal treatment of citizens by the competent authorities. At the same time, the selective application of laws and the dysfunctions observed during the exercise of criminal control highlight the importance of examining the phenomena of impunity and punitiveness.

The purpose of this study is to examine the relationship between these two concepts and to analyze their consequences in relation to corruption. Initially, the concept of impunity and the selectivity of the criminal justice system are presented, followed by an examination of the concept of punitiveness and its historical development. Subsequently, the phenomenon of corruption and, more specifically, political corruption is analyzed. Finally, through the

study of characteristic cases from Greek reality, an attempt is made to connect theory with practice and to highlight the concerns arising regarding the application of justice and the effectiveness of institutions.

Keywords

Impunity, Punitiveness, Criminal Selectivity, Political Corruption.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	vii
Abstract	viii
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xii
Εισαγωγή.....	1
1. Ατιμωρησία	4
1.1 Η έννοια της ατιμωρησίας.....	4
1.2 Επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος	5
1.2.1 Η επιλεκτική λειτουργία των αστυνομικών αρχών	9
1.2.2 Η επιλεκτική λειτουργία της δικαιοσύνης	11
1.2.3 Η επιλεκτική λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος.....	13
2. Τιμωρητικότητα	16
2.1 Εννοιολογική προσέγγιση της τιμωρητικότητας.....	16
2.2 Ιστορική εξέλιξη της τιμωρητικότητας	17
2.3 Η νέα ποινολογία.....	22
3. Διαφθορά.....	25
3.1 Η έννοια και τα βασικά χαρακτηριστικά της διαφθοράς	25
3.2 Η πολιτική διαφθορά.....	27
3.3 Η εξονομική λειτουργία της πολιτικής διαφθοράς στο πλαίσιο της πολιτικής μηχανής	32
4. Η επιλεκτική εφαρμογή των νόμων στην πράξη.....	34
4.1 Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα.....	34
4.2 Η υπόθεση της Μονής Βατοπεδίου.....	38
4.3 Η υπόθεση της Λίστας Λαγκάρντ	42

Συμπεράσματα	47
Επίλογος.....	51
Ελληνική Βιβλιογραφία	53
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	63

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΠΣ	Πρόγραμμα Σπουδών
MME	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
GRECO	Group of States against Corruption
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΕΥΠ	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών

Εισαγωγή

Το έγκλημα συνιστά ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο έχει προσεγγιστεί και ερμηνευθεί με διαφορετικούς τρόπους κατά τη διάρκεια της ιστορικής εξέλιξης των κοινωνιών, χωρίς να έχει διαμορφωθεί ένας απόλυτα καθολικός και διαχρονικός ορισμός του. Η αντίληψη για το τι θεωρείται εγκληματική πράξη επηρεάζεται άμεσα από τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και ιστορικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε εποχή. Ως εκ τούτου, η έννοια του εγκλήματος δεν μπορεί να εξετάζεται ανεξάρτητα από το κοινωνικό και ιστορικό της πλαίσιο, αλλά πρέπει να ερμηνεύεται σε συνάρτηση με τις ανάγκες που επιδιώκει να καλύψει κάθε έννομη τάξη, καθώς και με τα συμφέροντα των κοινωνικών ομάδων που επηρεάζουν τη διαδικασία ποινικοποίησης συγκεκριμένων συμπεριφορών γεγονός που αναδεικνύει τη σχετικότητα των εγκλημάτων. (Βιδάλη, 2019: 16).

Από τον Μεσαίωνα έως τα μέσα του 18ου αιώνα, το έγκλημα ερμηνευόταν κυρίως μέσα από ένα θεοκρατικό πρίσμα, ως πράξη αμαρτίας. Με την πάροδο του χρόνου, η συμβολή θεωρητικών, όπως οι Montesquieu, Marx και Rousseau, συνέβαλε στη διαμόρφωση των πρώτων εγκληματολογικών προσεγγίσεων, οι οποίες βασίστηκαν στην ανάλυση της κοινωνίας και των δομών που επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Η Κλασική Εγκληματολογία, με κύριο εκπρόσωπο τον Beccaria, αντιμετώπισε το έγκλημα ως αποτέλεσμα ελεύθερης και ορθολογικής επιλογής του ατόμου, το οποίο σταθμίζει τα πιθανά οφέλη και τις συνέπειες της πράξης του. Αντίθετα, το θετικιστικό ρεύμα υποστήριξε ότι η εγκληματική συμπεριφορά συνδέεται με βιολογικούς και ατομικούς παράγοντες, με τον Lombroso να θεωρεί ότι ο εγκληματίας φέρει έμφυτα χαρακτηριστικά που τον διαφοροποιούν από τους υπόλοιπους ανθρώπους (Βιδάλη, 2013: 81). Οι αντιλήψεις αυτές αμφισβητήθηκαν αργότερα από τη Σχολή του Σικάγου, η οποία έστρεψε το ενδιαφέρον της στις κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η συμβολή του Sutherland, ο οποίος ανέδειξε ότι η παραβατικότητα δεν είναι μοναδικό γνώρισμα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, ωστόσο μπορεί να εκδηλώνεται και από άτομα που κατέχουν θέσεις ισχύος ή κύρους. Στη συνέχεια, η Κριτική Εγκληματολογία διεύρυνε την ανάλυση του εγκλήματος,

υποστηρίζοντας ότι αυτό συνδέεται με τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας και τις διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου.

Μέσα από αυτές τις θεωρητικές εξελίξεις εδραιώθηκε η άποψη ότι το έγκλημα δεν αποτελεί μια σταθερή και αντικειμενική έννοια, αλλά μια κοινωνική κατασκευή που επηρεάζεται από πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες. Παράλληλα, αναδείχθηκε ότι η επιλεκτικότητα δεν περιορίζεται μόνο στη θέσπιση των νόμων, αλλά εκτείνεται και στην εφαρμογή τους, γεγονός που τροφοδοτεί συζητήσεις σχετικά με φαινόμενα άνισης μεταχείρισης και ατιμωρησίας κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό, οι έννοιες της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Η ατιμωρησία αναφέρεται στην αδυναμία ή την απροθυμία των θεσμών να αποδώσουν ευθύνες και να επιβάλουν κυρώσεις σε παράνομες συμπεριφορές, ενώ η τιμωρητικότητα εκφράζει την τάση ενίσχυσης του ποινικού ελέγχου και της αυστηρής μεταχείρισης των παραβατών (Χουλιάρης, 2021).

Παράλληλα, η διαφθορά αποτελεί ένα σύνθετο και διαχρονικό φαινόμενο, που επηρεάζει τη λειτουργία των δημόσιων θεσμών, υπονομεύει την κοινωνική εμπιστοσύνη και διαβρώνει τις αρχές της ισονομίας και της διαφάνειας. Οι πρακτικές διαφθοράς, ιδίως στον πολιτικό χώρο, συχνά συνδέονται με μηχανισμούς συγκάλυψης, θεσμικές δυσλειτουργίες και καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης, γεγονός που ενισχύει την αίσθηση ατιμωρησίας στην κοινωνία (Ράικος, 2006: 85–86).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των φαινομένων της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας, καθώς και η ανάλυση των συνεπειών που αυτά επιφέρουν στη λειτουργία του ποινικού συστήματος και στη διαχείριση φαινομένων διαφθοράς. Η μελέτη επιχειρεί να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο οι δύο έννοιες, παρότι εκ πρώτης όψεως εμφανίζονται ως αντίθετες, συχνά συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν στο πλαίσιο της άσκησης του κοινωνικού ελέγχου και της απονομής της δικαιοσύνης.

Αρχικά, αναλύεται η έννοια της ατιμωρησίας και οι διαφορετικές μορφές εμφάνισής της, τόσο στο επίπεδο της διαμόρφωσης του νομικού πλαισίου όσο και κατά το στάδιο εφαρμογής των κανόνων δικαίου από τους αρμόδιους θεσμικούς φορείς. Επιπλέον, εξετάζεται η επιλεκτική λειτουργία του ποινικού συστήματος και ο τρόπος με τον οποίο αυτή αποτυπώνεται στη διαδικασία του ποινικού ελέγχου, μέσα από τη λειτουργία της

αστυνομίας, της δικαιοσύνης και του σωφρονιστικού μηχανισμού. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η έννοια της τιμωρητικότητας, η ιστορική της εξέλιξη και οι σύγχρονες προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της νέας ποινολογίας, με στόχο την κατανόηση του ρόλου που διαδραματίζει η ποινή στις σύγχρονες κοινωνίες.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο φαινόμενο της διαφθοράς και ειδικότερα στην πολιτική διαφθορά, καθώς και στους μηχανισμούς μέσω των οποίων αυτή επηρεάζει τη λειτουργία των θεσμών, τη λήψη αποφάσεων και την εφαρμογή της νομιμότητας. Εξετάζεται, επίσης, η σύνδεση της διαφθοράς με πρακτικές που ενδέχεται να ευνοούν την άνιση μεταχείριση προσώπων ή ομάδων και να δημιουργούν συνθήκες περιορισμένης λογοδοσίας.

Τέλος, προκειμένου να συνδεθούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις με την ελληνική πραγματικότητα, αναλύονται ενδεικτικές υποθέσεις που απασχόλησαν έντονα το κοινωνικό σύνολο και τη δικαιοσύνη, όπως η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, η υπόθεση της Μονής Βατοπεδίου και η υπόθεση της Λίστας Λαγκάρντ. Μέσα από την εξέταση των συγκεκριμένων περιπτώσεων επιχειρείται να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο η ατιμωρησία, η τιμωρητικότητα και η επιλεκτική εφαρμογή των νόμων εκδηλώνονται στην πράξη, καθώς και οι επιπτώσεις τους στην εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς, στη διασφάλιση της ισότητας ενώπιον του νόμου και στην εύρυθμη λειτουργία του κράτους δικαίου.

1. Ατιμωρησία

1.1 Η έννοια της ατιμωρησίας

Ο όρος «ατιμωρησία» χρησιμοποιείται για να αποδώσει το φαινόμενο κατά το οποίο απουσιάζει η απόδοση ευθυνών ή η επιβολή ποινών για εγκληματικές πράξεις, ενέργειες ή παραλείψεις που επιφέρουν σοβαρή κοινωνική βλάβη και συνιστούν παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Αλοσκόφης, 2019: 89). Με αυτή τη θεώρηση, το ζήτημα αντιμετωπίζεται ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με ποικίλες προεκτάσεις, το οποίο ήρθε στο προσκήνιο σε διεθνές επίπεδο όταν συζητήθηκε η ατιμωρησία που απολάμβαναν αυταρχικά καθεστώτα κατά τη μετάβασή τους σε δημοκρατικά καθεστώτα, καθώς και για τα εγκλήματα που διέπραξαν κατά την περίοδο της αυταρχικής διακυβέρνησής τους (Χουλιάρης, 2021: 57). Ενδεικτικά παραδείγματα ατιμωρησίας αποτελούν η πτώση του καθεστώτος Πινοσέτ στη Χιλή και της στρατιωτικής χούντας στην Αργεντινή, όπου πολλά εγκλήματα που διαπράχθηκαν από αυτά τα αυταρχικά καθεστώτα, τα οποία περιλάμβαναν σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έμειναν ατιμώρητα (ο.π.).

Η ατιμωρησία δύναται να εξεταστεί τόσο σε στενή όσο και σε ευρεία έννοια. Σε μια ευρύτερη προσέγγιση, η έννοια αναφέρεται στην απουσία ποινικής αντιμετώπισης για πράξεις ή παραλείψεις που, βάσει του ισχύοντος νομικού πλαισίου ενός κράτους, χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές, χωρίς ωστόσο να καταλήγουν στην επιβολή κάποιας ποινικής κύρωσης. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε παράγοντες που δεν σχετίζονται τόσο με το ίδιο το νομικό πλαίσιο, αλλά με τον τρόπο που εφαρμόζεται στην πράξη (Χουλιάρης, 2021: 68). Αντίθετα, η ατιμωρησία με τη στενή έννοια σχετίζεται με σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα αυτών που προστατεύονται από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του ΟΗΕ (γνωστά και ως δικαιώματα πρώτης γενιάς). Η ανάγκη να τιμωρούνται τέτοιες παραβιάσεις, όπως διεθνή εγκλήματα (τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, η γενοκτονία και τα εγκλήματα πολέμου), συνέβαλε στην εξέλιξη του διεθνούς ποινικού δικαίου (Χουλιάρης, 2021: 69).

Επιπλέον, η ατιμωρησία συνδέεται και με την αφανή ή αθέατη εγκληματικότητα. Έτσι, εγκλήματα που δεν αποκαλύπτονται ποτέ και παραμένουν αδήλωτα, καθώς και αδικήματα

που καταγγέλλονται αλλά οι δράστες δεν εντοπίζονται, ή περιπτώσεις όπου, παρόλο που οι δράστες είναι γνωστοί, για διάφορους λόγους η υπόθεση δεν φτάνει στη δικαιοσύνη, θεωρούνται όλα ως μορφές ατιμωρησίας (Χουλιάρης, 2021: 68).

Συμπερασματικά, η ατιμωρησία αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο, το οποίο δεν περιορίζεται μόνο στην απουσία επιβολής ποινής, αλλά συνδέεται με τον τρόπο λειτουργίας των θεσμών απονομής δικαιοσύνης και τους μηχανισμούς μέσω των οποίων μια πράξη αναγνωρίζεται ή όχι ως εγκληματική. Η ύπαρξη ατιμωρησίας μπορεί να προκύψει τόσο από την αδυναμία αποκάλυψης και διερεύνησης εγκληματικών πράξεων όσο και από δυσλειτουργίες κατά την εφαρμογή του ποινικού συστήματος. Για τον λόγο αυτό, η μελέτη της ατιμωρησίας απαιτεί την εξέταση όχι μόνο των πράξεων των δραστών, αλλά και των κοινωνικών και θεσμικών παραγόντων που επηρεάζουν την ποινική αντιμετώπισή τους

1.2 Επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος

Στο πλαίσιο της εγκληματολογικής θεωρίας, Ο όρος «επιλεκτικότητα» αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο το ποινικοκατασταλτικό σύστημα δεν λειτουργεί πάντοτε με απόλυτα ουδέτερο τρόπο, αλλά μπορεί να οδηγεί σε διαφοροποιημένη μεταχείριση τόσο κατά τη διαμόρφωση των ποινικών κανόνων όσο και κατά την εφαρμογή τους στην πράξη. Παράλληλα, συνδέεται με τη διαδικασία μέσα από την οποία ορισμένες συμπεριφορές και άτομα προσδιορίζονται ως «εγκληματικά» και υπόκεινται σε ποινικό έλεγχο (Αλοσκόφης, 2021). Η έννοια αυτή σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι ποινικοί κανόνες, εφαρμόζεται η δικαιοσύνη και υλοποιούνται πρακτικές και διαδικαστικές παρεκκλίσεις που αφορούν τη λειτουργία της αστυνομίας, των δικαστηρίων και του σωφρονιστικού προσωπικού (Βιδάλη, 2017:78). Αφορά μια μορφή συστημικής ανισότητας η οποία εκδηλώνεται σε όλα τις φάσεις της ποινικής διαδικασίας και θεμελιώνεται σε κριτήρια όπως η κοινωνική τάξη, η φυλετική προέλευση και ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, στο πεδίο της εγκληματικής επιλεκτικότητας εντάσσονται τόσο η υπερβολική ποινικοποίηση κοινωνικά ευάλωτων ομάδων όσο και η αντίστροφη τάση υποποινικοποίησης ομάδων που απολαμβάνουν κοινωνικά προνόμια (Weis, 2017:4).

Ανισότητες καταγράφονται τόσο στο στάδιο της πρωτογενούς όσο και της δευτερογενούς ποινικοποίησης. Ειδικότερα, η πρωτογενής ποινικοποίηση αφορά την ποινική τυποποίηση συμπεριφορών που αξιολογούνται ως κοινωνικά επιβλαβείς και, κατά κανόνα, συνδέεται με πράξεις που αποδίδονται σε άτομα ή ομάδες μειονοτικού χαρακτήρα (Καρύδης, 2010: 110). Η ποινική δίωξη των πράξεων αυτών δεν προκαλεί, συνήθως, ιδιαίτερες κοινωνικές ή πολιτικές αντιδράσεις. Αντιθέτως, συμπεριφορές που επιφέρουν ιδιαίτερα εκτεταμένη κοινωνική βλάβη, όταν αποδίδονται σε πρόσωπα που ανήκουν σε κοινωνικά ανώτερα στρώματα, συχνά εξαιρούνται από το πεδίο της ποινικοποίησης ή εντάσσονται σε ευνοϊκότερα πλαίσια αντιμετώπισης, γεγονός που ενισχύει φαινόμενα ατιμωρησίας (Χουλιάρης, 2021). Στις περιπτώσεις αυτές, οι τρόποι τέλεσης των εγκλημάτων χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα, γεγονός που περιορίζει την κοινωνική ορατότητα της πράξης και αποτρέπει την εκδήλωση έντονης κοινωνικής αντίδρασης. Συνεπώς, καθίσταται σαφές ότι η διαφοροποιημένη αντιμετώπιση των δραστών, στο στάδιο της νομοθέτησης, και ειδικότερα στην εκδήλωση της πρωτογενούς επιλεκτικότητας, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η θέση που κατέχουν οι δράστες στο κοινωνικό σύνολο και όχι το μέγεθος ή η σοβαρότητα της κοινωνικής βλάβης που προκαλείται (Weis, 2017: 5-7).

Τα άτομα που ανήκουν σε κοινωνικά ισχυρά στρώματα διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους και την επιρροή ώστε να παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση της νομοθεσίας προς όφελος των συμφερόντων τους (Κουλούρης, 2019: 29). Κατ' αυτόν τον τρόπο, διαμορφώνεται ένα πλαίσιο άνισης μεταχείρισης των πολιτών, στο οποίο ποινικοποιούνται κυρίως πράξεις υψηλής κοινωνικής ορατότητας, αποδιδόμενες σε κοινωνικά μειονοτικές ομάδες, ενώ η δίωξη και σύλληψη των δραστών τους δεν προκαλεί ουσιαστικές πολιτικές αντιδράσεις (Αλοσκόφης, 2021). Αντιθέτως, οι πράξεις που αποδίδονται σε κοινωνικά ισχυρούς δρώντες τείνουν να ποινικοποιούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να περιορίζονται ή να αποφεύγονται οι ποινικές συνέπειες (Αλοσκόφης, 2021).

Η εγκληματικότητα του δρόμου διακρίνεται για την υψηλή θεατότητα της σε σχέση με τα εγκλήματα που διαπράττονται από ισχυρούς, γεγονός που καθιστά τη δίωξή της προτεραιότητα για τους ποινικοκατασταλτικούς μηχανισμούς. Αυτό οφείλεται στο χαμηλό κοινωνικοοικονομικό προφίλ των δραστών, στην αναλυτική περιγραφή αυτών των εγκλημάτων στη νομοθεσία και στην έντονη προβολή τους από τα μέσα μαζικής

ενημέρωσης. Κατά συνέπεια, τα άτομα που εμπλέκονται κυρίως σε εγκλήματα του δρόμου αντιμετωπίζουν συχνότερα άμεση ποινική αντιμετώπιση και αυστηρές κυρώσεις από το δικαστικό σύστημα, γεγονός που συμβάλλει στην κυριαρχία στις φυλακές κρατουμένων που προέρχονται από κοινωνικά και οικονομικά ασθενέστερα στρώματα (Αλοσκόφης, 2019: 88).

Η κριτική εγκληματολογική σκέψη δεν περιορίστηκε στη μελέτη του συμβατικού εγκλήματος, δηλαδή των πράξεων που προβλέπονται από τον γραπτό ποινικό νόμο ως αξιόποινες, αλλά διεύρυνε το επιστημονικό της πεδίο, εστιάζοντας και στη διερεύνηση του πραγματικού εγκλήματος (Βιδάλη, 2017: 130). Σε επιστημολογικό επίπεδο, η κριτική εγκληματολογία διαμόρφωσε τη θεωρία της κοινωνικής βλάβης, εστιάζοντας στις επιπτώσεις των πραγματικών εγκλημάτων που δεν εμπίπτουν στο κανονιστικό πλαίσιο. Σε αντίθεση με την εμφανή εγκληματικότητα του δρόμου, η κριτική εγκληματολογία ανέδειξε και ανέλυσε την εγκληματικότητα ατόμων με οικονομική ισχύ, κοινωνικό κύρος και υψηλές πολιτικές ή κοινωνικές θέσεις. Ως αποτέλεσμα, η εγκληματικότητα των ισχυρών βρέθηκε στο επίκεντρο της κριτικής εγκληματολογικής σκέψης, όταν το αντικείμενο της ανάλυσης μετατοπίστηκε από τον ποινικό νόμο στο κράτος, στους σκοπούς και τις διαδικασίες μέσω των οποίων διαμορφώνονται οι ποινικοί κανόνες και καθορίζονται οι συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές (Χουλιάρης, 2021: 78), καθώς και στις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνονται στο κοινωνικό πεδίο και στον επιλεκτικό τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου. Με αυτή την οπτική, τα εγκλήματα των ισχυρών περιγράφουν ιδιαίτερα επιζήμιες για την κοινωνία αποκλίνουσες συμπεριφορές, ενέργειες και πρακτικές, οι οποίες διαπράττονται μέσα σε οργανωτικό πλαίσιο, και συνάδουν πλήρως με τους σκοπούς και στόχους λειτουργίας του (Χουλιάρης, 2021: 80). Αυτού του είδους η εγκληματικότητα διατηρείται σε ένα πλαίσιο ατιμωρησίας, το οποίο χαρακτηρίζεται από δομικά και συστημικά στοιχεία, παρότι οι αρνητικές συνέπειές της υπερβαίνουν κατά πολύ εκείνες της εγκληματικότητας του δρόμου και ταυτόχρονα παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα πολλών ατόμων ή κοινωνικών ομάδων.

Κατά τον Turk, η αναγνώριση ενός προσώπου ως εγκληματία δεν αποτελεί αποκλειστικά συνέπεια της παράνομης πράξης που έχει τελέσει, αλλά επηρεάζεται σημαντικά από τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι μηχανισμοί της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης. Η

προσέγγισή του αναδεικνύει τον μεροληπτικό χαρακτήρα του ποινικού συστήματος, υποστηρίζοντας ότι οι σχέσεις του ατόμου με τις διοικητικές και δικαστικές αρχές, καθώς και τα κοινωνικά και προσωπικά του χαρακτηριστικά, μπορούν να επηρεάσουν αποφασιστικά την ποινική του μεταχείριση, περισσότερο από την ίδια την παραβατική συμπεριφορά (Βιδάλη, 2013: 174· Κουλούρης, 2019: 31).

Αναλυτικότερα, η δευτερογενής ποινικοποίηση αφορά το στάδιο της πρακτικής εφαρμογής της ποινικής νομοθεσίας και υλοποιείται από τους αρμόδιους θεσμικούς φορείς δηλαδή τις αστυνομικές, δικαστικές και εισαγγελικές αρχές, καθώς και τα σωφρονιστικά καταστήματα. Οι τρεις αυτοί θεσμοί λειτουργούν αλληλένδετα και αλληλοεπηρεάζονται, καθώς η εμπλοκή ενός ατόμου με το ποινικό σύστημα ξεκινά συνήθως από την αστυνομία, προχωρά στη διαδικασία της δικαιοσύνης με την επιβολή των προβλεπόμενων ποινών και ολοκληρώνεται με την εκτέλεση αυτών στο πλαίσιο του σωφρονιστικού συστήματος (Βιδάλη, 2017: 16). Η άσκηση εξουσίας από αυτούς τους θεσμούς μπορεί να έχει χαρακτήρα συνεργατικό ή καταπιεστικό, λειτουργώντας είτε ως μέσο προώθησης ομαλής κοινωνικής συμβίωσης είτε ως μηχανισμός που μπορεί να αξιοποιείται για την προώθηση και διασφάλιση των συμφερόντων των κοινωνικά και πολιτικά ισχυρών (Καρύδης, 2010: 30). Όταν τα όργανα τυπικού κοινωνικού ελέγχου δρουν υπέρ των συμφερόντων της ελίτ, το φαινόμενο της ατιμωρησίας των ισχυρών δραστήν γίνεται ιδιαίτερα εμφανές, οδηγώντας στην ακύρωση των λειτουργιών και των σκοπών των προαναφερθέντων θεσμών (Χουλιάρας, 2021).

Τέλος, οι εφαρμοστές του νόμου, προκειμένου να τεκμηριώσουν τη σημασία της δράσης τους, επικεντρώνονται συχνά σε ποσοτικά αποτελέσματα παρά σε ποιοτικά, με συνέπεια η εφαρμογή του νόμου να γίνεται με επιλεκτικό τρόπο. Το γεγονός αυτό συμβάλλει στην επιλεκτική εφαρμογή του ποινικού νόμου, φαινόμενο που εντείνεται υπό το βάρος πιεστικών συνθηκών εργασίας. Ως αποτέλεσμα, η κατασταλτική δράση προσανατολίζεται κυρίως στην αντιμετώπιση της κοινής εγκληματικότητας, η οποία είναι ευκολότερα διώξιμη σε σύγκριση με τα εγκλήματα των ισχυρών. Οι τελευταίοι, αξιοποιώντας δίκτυα εξουσίας και διασυνδέσεις, διαθέτουν την δυνατότητα επηρεασμού της πορείας και έκβασης των ποινικών υποθέσεων που τους αφορούν. (Κουλούρης, 2019: 29).

Εν συνεχεία, η ανάλυση εστιάζει στους φορείς άσκησης του τυπικού κοινωνικού ελέγχου, οι οποίοι διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία της δευτερογενούς εγκληματοποίησης (Χουλιάρης, 2021).

Από την ανάλυση της επιλεκτικότητας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος προκύπτει ότι η εφαρμογή του ποινικού νόμου δεν πραγματοποιείται πάντοτε με απόλυτα ουδέτερο τρόπο. Παρά την αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου, κοινωνικοί, οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν τη διαδικασία εγκληματοποίησης και την αντιμετώπιση διαφορετικών κατηγοριών δραστών. Έτσι, η επιλεκτική λειτουργία του ποινικού συστήματος συμβάλλει στη δημιουργία διαφοροποιήσεων ως προς το ποιοι ελέγχονται, ποιοι τιμωρούνται και ποιοι παραμένουν λιγότερο ορατοί απέναντι στους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου.

1.2.1 Η επιλεκτική λειτουργία των αστυνομικών αρχών

Ο ρόλος της αστυνομίας ως βασικού μηχανισμού διασφάλισης της δημόσιας τάξης προϋποθέτει την ίση προστασία όλων των πολιτών. Παρ' όλα αυτά, παρατηρείται συχνά επιλεκτική εφαρμογή του νόμου, η οποία στρέφεται κυρίως εναντίον συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, όπως οι περιθωριοποιημένοι πληθυσμοί και οι μειονότητες, ενώ συχνά επιδεικνύεται ανοχή ή αδράνεια απέναντι σε παραβατικές συμπεριφορές που διαπράττονται από άτομα με ισχυρή οικονομική ή κοινωνική θέση. Το φαινόμενο αυτό δεν μπορεί να αποδοθεί σε μεμονωμένες πρακτικές, αλλά εδράζεται σε ευρύτερα κοινωνικά, πολιτικά και θεσμικά πλαίσια (Βιδάλη, 2017: 79). Ειδικότερα, η διαδικασία διερεύνησης και ποινικής αντιμετώπισης μιας αξιόποινης πράξης συχνά επηρεάζεται από χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η εξωτερική εμφάνιση, η κοινωνικοοικονομική θέση ή η εθνοτική καταγωγή των φερόμενων δραστών. Στο πλαίσιο αυτό, η αστυνομική αυστηρότητα τείνει να εφαρμόζεται εντονότερα απέναντι σε άτομα που ανήκουν σε κατώτερα κοινωνικά στρώματα, στο μέτρο που αυτά ταυτίζονται με παγιωμένες και τυποποιημένες αντιλήψεις (Βιδάλη, 2013: 168). Η επιλεκτική δράση της αστυνομίας εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους, όπως κατάχρηση εξουσίας, άσκηση παράνομης βίας, ταπεινωτική μεταχείριση και υπερβολική αστυνόμευση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, ιδιαίτερα εκείνων με τις οποίες έρχονται συχνότερα σε επαφή, όπως Ρομά, τα άτομα με εξάρτηση από ουσίες και οι μετανάστες. Συνεπώς, γίνεται φανερό ότι οι φτωχές, ευάλωτες και κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες

αποτελούν κατά κύριο λόγο στόχο της κατασταλτικής δράσης των αστυνομικών αρχών (Βιδάλη, 2017: 79-80). Η απουσία επαρκούς και στοχευμένης κατάρτισης στο πλαίσιο της αστυνομικής εκπαίδευσης, ιδίως σε τομείς όπως η πρόληψη της εγκληματικότητας, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η διαπολιτισμική επικοινωνία, συμβάλλει ουσιαστικά στην όξυνση του φαινομένου της άνισης και επιλεκτικής εφαρμογής του νόμου (Βιδάλη, 2017, σ. 81).

Πέρα από τους παράγοντες που διαμορφώνουν την εργασιακή κουλτούρα των αστυνομικών, η επιλεκτική αντιμετώπιση αποτελεί επίσης συνέπεια των προτύπων αστυνόμευσης που προωθούν οι εκάστοτε κυβερνήσεις. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της πρακτικής είναι η σκληρή και ρατσιστική συμπεριφορά απέναντι στην αλβανική μειονότητα από τις αστυνομικές αρχές, γεγονός που οδήγησε στη σύνδεση της εγκληματικότητας τη δεκαετία του 1990 με την αυξημένη εισροή Αλβανών μεταναστών (Καρύδης 2010: 55). Την ίδια εποχή, οι αστυνομικές αρχές έστρεψαν την προσοχή τους στην εγκληματικότητα που προερχόταν από κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως νέοι, άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, φοιτητές, εργάτες και τεχνίτες οι οποίες εμπλέκονταν σε εγκλήματα του δρόμου, όπως κλοπές, ληστείες και διακίνηση ή χρήση μικρών ποσοτήτων ναρκωτικών ουσιών (Βιδάλη, 2017: 67). Ένα επιπλέον παράδειγμα της επιλεκτικής δράσης της αστυνομίας είναι η πολιτική της «μηδενικής ανοχής» που υιοθετήθηκε στην Ελλάδα μετά το 2005, η οποία επικεντρώθηκε κυρίως στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας του δρόμου, λειτουργώντας παράλληλα ως μέσο ελέγχου των ευάλωτων και κοινωνικά περιθωριοποιημένων ομάδων. Αυτή η κρατική στρατηγική οδήγησε σε αυξημένη κατασταλτική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα να ενταθούν τα φαινόμενα αστυνομικής αυθαιρεσίας σε βάρος αυτών των κοινωνικών κατηγοριών. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 2007, η αύξηση της ανεργίας συνδέθηκε στενά με την αντίληψη περί εγκληματικότητας, ενισχύοντας περαιτέρω τις κοινωνικές ανισότητες και οδηγώντας σε ακόμη πιο επιλεκτική καταστολή από πλευράς αστυνομικών αρχών απέναντι στους ανέργους (Βιδάλη, 2017: 68, 80).

Η αστυνομική κουλτούρα και η πρακτική της επιλεκτικότητας αποκτούν συστημικό χαρακτήρα, καθώς συνιστούν στοιχεία που διέπουν ολόκληρη την ιεραρχία του σώματος (Καλίτσης, 2014: 107). Ταυτόχρονα, οι κυβερνητικές επιλογές στον τομέα της

αντεγκληματικής πολιτικής, όπως η εφαρμογή του μοντέλου μηδενικής ανοχής, φαίνεται να στοχεύουν στον έλεγχο των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων και στην περιορισμένη αντίδρασή τους. Ως αποτέλεσμα, η διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών μετατρέπεται σε επιλεκτική καταστολή απέναντι σε κοινωνικές ομάδες που ανήκουν σε κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες (Kleining, 1996:81, Βιδάλη, 2017:79-82).

1.2.2 Η επιλεκτική λειτουργία της δικαιοσύνης

Ο τρόπος με τον οποίο οι θεσμοθετημένοι κανόνες συμπεριφοράς εφαρμόζονται και αποκτούν πρακτική ισχύ στο πλαίσιο ενός κράτους δικαίου αποτελεί ευθύνη του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Η διασφάλιση της ομαλής κοινωνικής συμβίωσης, καθώς και η προστασία τόσο των ατομικών όσο και των συλλογικών δικαιωμάτων, συνιστούν τον θεμελιώδη λόγο συγκρότησης και τον βασικό σκοπό ύπαρξης του συγκεκριμένου συστήματος (Βιδάλη, 2017:16). Στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, οι δικαστικοί λειτουργοί έχουν την ευθύνη να αποφασίσουν για την ενοχή ή την αθωότητα του κατηγορουμένου, αφού προηγουμένως διερευνήσουν σε βάθος την υπόθεση, εξετάσουν όλα τα αποδεικτικά στοιχεία, τηρώντας τις αρχές της ποινικής δίκης με στόχο την αποκάλυψη της αλήθειας (Σορβατζιώτη, 2011:128).

Ο νόμος αποσκοπεί στην προάσπιση και ενίσχυση αξιών όπως η δικαιοσύνη, η ισότητα και η ισονομία, θεμελιώνεται δε στις αρχές της αμεροληψίας και της αντικειμενικής εφαρμογής. Παρ' όλα αυτά, βάσει της θεωρίας της «πραγματικότητας του νόμου», ο Chambliss επισήμανε ότι στην πρακτική λειτουργία του συστήματος αναδεικνύονται συχνά αποκλίσεις μεταξύ των κανονιστικών προβλέψεων και της πραγματικής εφαρμογής τους (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012:68). Ειδικότερα, φαινόμενα ανισότητας και διακριτικής μεταχείρισης εντοπίζονται και στο πλαίσιο του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, καθώς τόσο η αντιμετώπιση των εμπλεκομένων όσο και η καταδίκη τους επηρεάζονται από εξω-νομικούς παράγοντες, σε συνδυασμό με τη διακριτική ευχέρεια των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι δικαστικές αποφάσεις φαίνεται να διαμορφώνονται σε σημαντικό βαθμό υπό την επίδραση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των δραστών (Βιδάλη, 2017: 83). Με βάση αυτά τα δεδομένα, ο Reiman συνδέει τη φτώχεια με την εγκληματικότητα (Χουλιάρης, 2019:68). Το φαινόμενο αυτό

εξηγείται από το γεγονός ότι η κυρίαρχη κοινωνική τάξη διαθέτει τη διακριτική δυνατότητα είτε να διαμορφώνει τη νομοθεσία, είτε να επηρεάζει τους ποινικοκατασταλτικούς μηχανισμούς υπέρ των συμφερόντων της, αξιοποιώντας την πολιτική της επιρροή (Κασάπογλου, 2016: 2555). Ως αποτέλεσμα, οι εισαγγελικές και δικαστικές αρχές διστάζουν να επιβάλουν την ποινή της φυλάκισης σε δράστες με καλή κοινωνική φήμη, θεωρώντας πως ο εγκλεισμός είναι περιττός και υπερβολικά αυστηρός για αυτούς (Stadler, Benson & Cullen, 2012: 2).

Επομένως, η επιβολή ποινών που στερούν την ελευθερία σε άτομα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων είναι περιορισμένη, καθώς θεωρείται ότι ο στιγματισμός πλήττει περισσότερο την υπόληψή τους και ότι οι συνέπειες της φυλάκισης είναι πιο αρνητικές για αυτούς συγκριτικά με τους κοινούς εγκληματίες, οι οποίοι είναι εξοικειωμένοι με συνθήκες κοινωνικής στέρησης και αποκλεισμού. Η αντίληψη αυτή οδηγεί, αφενός, σε επιεικέστερη μεταχείριση των δραστών των εγκλημάτων των ισχυρών όταν τίθεται το ενδεχόμενο επιβολής ποινής φυλάκισης και, αφετέρου, στη δυσανάλογα εκτεταμένη χρήση της στέρησης της ελευθερίας για όσους εμπλέκονται σε εγκλήματα του δρόμου (Κασάπογλου, 2018: 688-689). Ακόμη και στις περιορισμένες περιπτώσεις όπου επιβάλλεται καταδικαστική απόφαση, τα πρόσωπα που τιμωρούνται για οικονομικού χαρακτήρα εγκλήματα σπάνια εκτίουν το σύνολο της προβλεπόμενης ποινής. Ενδεικτικά, σύμφωνα με ευρήματα σχετικής έρευνας της Κασάπογλου, μολονότι τα οικονομικά εγκλήματα προβλέπεται από τη νομοθεσία να τιμωρούνται με ιδιαίτερα αυστηρές ποινές, που φθάνουν κατά μέσο όρο έως και τα δεκαπέντε έτη, στην πράξη ο πραγματικός χρόνος κράτησης δεν υπερβαίνει συνήθως τα τρία έτη (Κασάπογλου, 2018: 695).

Επιπλέον, η διαφθορά και οι πολιτικές παρεμβάσεις συμβάλλουν στην ενίσχυση των ανισοτήτων και της επιλεκτικής απονομής ποινικής δικαιοσύνης

(Βιδάλη, 2017: 83). Συγκεκριμένα, το έργο των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργιών καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τις επιλογές και τις αποφάσεις της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας, καθώς ζητήματα όπως η τοποθέτηση, η μετακίνηση, η απόσπαση και η υπηρεσιακή τους μεταβολή, αποφασίζεται από το ανώτατο δικαστικό συμβούλιο, το οποίο διορίζεται από κυβερνητικούς αξιωματούχους (Το Σύνταγμα της Ελλάδας, 2022: άρθρο 90). Ως εκ τούτου, σε ένα πολιτικό σύστημα που χαρακτηρίζεται από διαφθορά, η εφαρμογή του νόμου

καθίσταται αβέβαιη. Η διαφθορά, πέρα από τις θεσμικές επιπτώσεις, υπονομεύει την κοινωνική συνοχή, καθώς μειώνεται η εμπιστοσύνη των πολιτών προς το θεσμό της δικαιοσύνης. Οι πολίτες νιώθουν ανασφάλεια όταν επικρατεί μεροληπτική ατιμωρησία και αποδυναμώνονται οι ποινικοκατασταλτικοί μηχανισμοί (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 185-186). Η διαφθορά στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους, όπως μέσω χρηματισμού ή δωροδοκίας δικαστικών και εισαγγελικών αρχών, ανεξαρτήτως αν το αντικείμενο είναι περιουσιακό ή μη, μέσω επιλεκτικής διατύπωσης νομοθετικών διατάξεων που εξυπηρετούν συγκεκριμένα συμφέροντα, μέσω σκόπιμης αδράνειας των μηχανισμών δίωξης εγκλημάτων, καθώς και λόγω των κενών και ελλείψεων που παρατηρούνται στη νομοθεσία (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 187).

Ένας ακόμη παράγοντας που συμβάλλει στην επιεικέστερη μεταχείριση των ισχυρών δραστών από τη δικαστική εξουσία είναι η οικονομική τους δύναμη, η οποία τους επιτρέπει να εξασφαλίζουν την υπεράσπιση από ακριβοπληρωμένους, καλά δικτυωμένους και εξειδικευμένους νομικούς εκπροσώπους. Οι τελευταίοι, σε αρκετές περιπτώσεις, αξιοποιούν τις αδυναμίες ή τις ερμηνευτικές ασάφειες του νομικού πλαισίου, αλλά και τις κοινωνικές τους σχέσεις και επαφές. Ως αποτέλεσμα, πρόσωπα με ισχυρό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο συχνά καταφέρνουν να αποφύγουν την ποινική καταδίκη ή να οδηγηθούν σε απαλλαγή εξαιτίας αμφιβολιών. (Κουράκης, 2018: 582).

1.2.3 Η επιλεκτική λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος

Η επιλεκτικότητα στην εφαρμογή της ποινικής νομοθεσίας αποτυπώνεται εύγλωττα στη σύνθεση του πληθυσμού των σωφρονιστικών καταστημάτων, τα οποία καταλαμβάνονται σε μεγάλο βαθμό από άτομα προερχόμενα από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα (Βιδάλη, 2017: 85). Το φαινόμενο αυτό οδήγησε τους Reiman και Leighton να περιγράψουν τις φυλακές ως «κλειστές κοινωνικές λέσχες» (Αλοσκόφης, 2019: 88). Παρότι ο συγκεκριμένος θεσμός εμφανίζεται να υπηρετεί την κοινωνική δικαιοσύνη και την επανένταξη, στην πράξη λειτουργεί αναπαράγοντας και ενισχύοντας τις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες (Παναγιωτόπουλος, 1990: 210-211). Ειδικότερα, η δομή και η οργανωτική λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος διαμορφώνονται με τρόπο που συμβάλλει στην αναπαραγωγή της φτώχειας και στην όξυνση των ανισοτήτων και της

αίσθησης ανασφάλειας. Τα φαινόμενα αυτά επιδεινώνονται περαιτέρω από την επιρροή και τον έλεγχο που ασκούν σε ορισμένα τμήματα των φυλακών κρατούμενοι με ισχύ, οι οποίοι συνήθως προέρχονται από ισχυρές ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος, σε βάρος των πιο αδύναμων κρατουμένων (Βιδάλη, 2017: 85).

Τα σωφρονιστικά καταστήματα λειτουργούν βάσει αυστηρών προγραμμάτων και κανόνων, στους οποίους οι κρατούμενοι οφείλουν να συμμορφώνονται. Ωστόσο, το καθεστώς αυτό δεν φαίνεται να αποτελεί ουσιαστικό περιορισμό για τους κρατούμενους που διαθέτουν ισχύ, καθώς, λόγω του κοινωνικού και επαγγελματικού τους υπόβαθρου, εμφανίζουν αυξημένη ικανότητα προσαρμογής, ευελιξία στη συμπεριφορά και αποτελεσματική συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του ιδρύματος. Ως αποτέλεσμα, συχνά αναπτύσσουν ευνοϊκές σχέσεις με τη διοίκηση και το προσωπικό των φυλακών (Κασάπογλου, 2016: 2569,2573).

Η άνιση μεταχείριση στο εσωτερικό του σωφρονιστικού συστήματος καθίσταται εμφανής καθώς επίσης και από το ότι κρατούμενοι με υψηλή κοινωνική θέση, εξαιτίας του μορφωτικού τους υπόβαθρου, της επαγγελματικής τους κατάρτισης και της συνεπούς συμπεριφοράς που παρουσιάζουν, θεωρούνται συχνά περισσότερο αξιόπιστοι σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες κρατουμένων, όπως χρήστες ναρκωτικών ουσιών ή μετανάστες. Αυτό έχει ως συνέπεια το προσωπικό να τους εμπιστεύεται ευκολότερα και να τους αναθέτει θέσεις εργασίας εντός της φυλακής, ενισχύοντας τον διαχωρισμό τους από τον υπόλοιπο πληθυσμό των κρατουμένων (Κασάπογλου, 2018: 699). Παρά την καταγεγραμμένη αύξηση των σοβαρών οικονομικών εγκλημάτων τα τελευταία χρόνια, η σύνθεση του έγκλειστου πληθυσμού εξακολουθεί να αντανakλά σε δυσανάλογο βαθμό τις φτωχότερες κοινωνικές τάξεις, σε αντίθεση με τη σαφώς περιορισμένη παρουσία ατόμων που προέρχονται από τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα (Κασάπογλου, 2016: 2559).

Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από τα επίσημα στατιστικά δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία ο μέσος κρατούμενος στις ελληνικές φυλακές είναι άνδρας, νεαρής ηλικίας και με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (Κασάπογλου, 2018: 688). Η περιορισμένη παρουσία ισχυρών δραστών στα σωφρονιστικά καταστήματα συνδέεται με την ικανότητά τους να ασκούν επιρροή τόσο στη νομοθετική διαδικασία όσο και στον τρόπο λειτουργίας του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, με σκοπό την προάσπιση των συμφερόντων

τους (Mackenzie & Green, 2008: 138-139). Ενδεικτικά, μελέτη που διεξήχθη το 2018 κατέδειξε ότι στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού οι κρατούμενοι που είχαν καταδικαστεί για οικονομικά εγκλήματα αποτελούσαν ιδιαίτερα μικρό ποσοστό του συνολικού πληθυσμού, μόλις 2,1% (Αλοσκόφης, 2019: 96, 108).

Συνολικά, η εξέταση της επιλεκτικής λειτουργίας της αστυνομίας, της δικαιοσύνης και του σωφρονιστικού συστήματος ανέδειξε ότι η επιλεκτικότητα δεν αποτελεί ένα μεμονωμένο φαινόμενο, αλλά μπορεί να εμφανίζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Η αστυνομία, ως πρώτο στάδιο εφαρμογής του ποινικού ελέγχου, μπορεί να επηρεάζεται από κοινωνικές αντιλήψεις, στερεότυπα και θεσμικές πρακτικές, οδηγώντας σε διαφοροποιημένη αντιμετώπιση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Αντίστοιχα, η δικαστική κρίση και η επιβολή των ποινών μπορούν να επηρεάζονται από κοινωνικούς και θεσμικούς παράγοντες, ενώ το σωφρονιστικό σύστημα αντανakλά και σε ορισμένες περιπτώσεις αναπαράγει τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες. Η συνολική αυτή εικόνα καταδεικνύει ότι η εφαρμογή του ποινικού νόμου δεν εξαρτάται αποκλειστικά από το περιεχόμενο των νομικών κανόνων, αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο αυτοί εφαρμόζονται στην πράξη. Η διαφοροποιημένη μεταχείριση των δραστών μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία φαινομένων ατιμωρησίας, καθώς διαφορετικές μορφές παραβατικότητας δεν αντιμετωπίζονται πάντοτε με τον ίδιο τρόπο. Η προβληματική αυτή συνδέεται άμεσα με την έννοια της τιμωρητικότητας, η οποία αφορά τον τρόπο με τον οποίο το ποινικό σύστημα επιλέγει να αντιδρά απέναντι στο έγκλημα και στους δράστες του, ζήτημα το οποίο θα αναλυθεί εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

2. Τιμωρητικότητα

2.1 Εννοιολογική προσέγγιση της τιμωρητικότητας

Ο όρος «τιμωρητικότητα» αποτελεί την ελληνική απόδοση του αγγλικού punitiveness και του γαλλικού punitivité. Το ρήμα τιμωρώ, το οποίο ταυτίζεται με το κολάζω, σημαίνει «επιβάλλω ποινή» (Ζαραφονίτου, 2008, σ. 20). Παράλληλα, τα αγγλικά punish και γαλλικά punir προέρχονται από το λατινικό punio, το οποίο ετυμολογικά συνδέεται με τον όρο poena, δηλαδή το τίμημα για το αίμα που χύθηκε (Φαρσεδάκης, 1990, σ. 18). Έτσι, η χρήση του όρου «τιμωρητικότητα» υπογραμμίζει τον στενό δεσμό ανάμεσα στην τιμωρία και την ποινή.

Ωστόσο, η έννοια της τιμωρητικότητας δεν ταυτίζεται απλώς με την επιβολή ή την πρόθεση επιβολής μιας ποινής. Αντίθετα, αναφέρεται ευρύτερα στην πρόθεση ή την τάση για επιβολή πόνου, βλάβης ή ταλαιπωρίας (pain, harm and suffering) σε άτομα από θεσμοθετημένους φορείς (Matthews, 2005, σ. 327). Επίσης, Η τιμωρητικότητα έχει κυρίως ανταποδοτικό χαρακτήρα, καθώς εστιάζει στην ανάγκη να αποδοθεί «τιμωρία» για μια προσβολή ή κακή πράξη που έχει ήδη συμβεί, αντί να στοχεύει στην πρόληψη μελλοντικών εγκλημάτων. Για τον λόγο αυτό, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην ανταπόδοση παρά στην κοινωνική επανένταξη του δράστη (Χαλκιά, 2010: 2). Αναλυτικότερα, η τιμωρητικότητα εκδηλώνεται σε δύο επίπεδα: από τη μία πλευρά, η υποκειμενική τιμωρητικότητα περιγράφει τις στάσεις των πολιτών και την επιθυμία τους για αυστηρότερες ποινές και σκληρότερη αντιμετώπιση των εγκληματικών πράξεων από την άλλη, η αντικειμενική τιμωρητικότητα αναφέρεται στο επίπεδο αυστηρότητας των ποινών που μια κοινωνία εφαρμόζει στους καταδικασθέντες, (Ζαραφονίτου, 2008: 22).

Ο Αριστοτέλης υποστήριζε ότι η ανάγκη για τιμωρία πηγάζει από τα συναισθήματα θυμού και οργής που γεννιούνται όταν κάποιος διαπράττει μια άδικη πράξη. Στη σύγχρονη εποχή, η ποινική αντιμετώπιση του εγκλήματος θεωρείται θεμελιώδης για την ομαλή λειτουργία του κράτους και της κοινωνίας, εφόσον ασκείται μέσα στα όρια του νόμου και με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Παρ' όλα αυτά, όταν αυτή η αντίδραση ξεπερνάει το μέτρο, καταλήγει να γίνεται υπερβολική και να μετασχηματίζεται σε αυτό που ονομάζουμε

«τιμωρητικότητα» (Matthews, 2005: 177). Η βασική διαφορά ανάμεσα στην τιμωρία και την τιμωρητικότητα έγκειται στο ότι η δεύτερη εμπεριέχει το στοιχείο της υπερβολής. Η υπέρβαση αυτή μπορεί να αποτραπεί μόνο μέσα από δύο θεμελιώδεις αρχές: την αρχή της αναγκαιότητας, σύμφωνα με την οποία η επιβολή της ποινής πρέπει να είναι απολύτως απαραίτητη, και την αρχή της αναλογικότητας, που επιβάλλει η ποινή να αντιστοιχεί στη βαρύτητα του εγκλήματος (Ζαραφονίτου, Κουράκης, Γουσέτη, Καγγελάρη, Χαϊνάς, Κίτσος, 2009: 120).

Συμπερασματικά, η τιμωρητικότητα δεν περιορίζεται στην απλή επιβολή μιας ποινής, αλλά αποτελεί μια ευρύτερη αντίληψη για τον τρόπο με τον οποίο το ποινικό σύστημα αντιμετωπίζει το έγκλημα και τους δράστες. Συνδέεται με την αυστηρότητα της ποινικής αντίδρασης και με την έμφαση στην ανταπόδοση, η οποία ενδέχεται να υπερβεί τις αρχές της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας που πρέπει να διέπουν την επιβολή της ποινής. Παράλληλα, η διάκριση μεταξύ υποκειμενικής και αντικειμενικής τιμωρητικότητας αναδεικνύει ότι το φαινόμενο αφορά τόσο τις επιλογές της ποινικής πολιτικής όσο και τις κοινωνικές αντιλήψεις για το έγκλημα και την ποινή. Η κατανόηση των παραμέτρων αυτών αποτελεί τη βάση για την εξέταση της ιστορικής εξέλιξης της τιμωρητικότητας και των μεταβολών που διαμόρφωσαν τις σύγχρονες ποινικές πολιτικές.

2.2 Ιστορική εξέλιξη της τιμωρητικότητας

Στις μεταπολεμικές δεκαετίες, το κυρίαρχο ποινικό πρότυπο στηρίχθηκε στη θεραπευτική προσέγγιση της αντεγκληματικής πολιτικής, η οποία στόχευε στη βελτίωση και επανένταξη του δράστη στο κοινωνικό σύνολο (Κουράκης, 2005: 216–217). Η συγκεκριμένη αντίληψη άρχισε να αμφισβητείται στα μέσα της δεκαετίας του 1970, όταν ο R. Martison δημοσίευσε το άρθρο «What works in prison reform?», παρουσιάζοντας εμπειρικά δεδομένα που ανέδειξαν την αναποτελεσματικότητα του αναμορφωτικού συστήματος στην πρόληψη της υποτροπής (Garland, 2001: 58).

Αν και η θεωρητική βάση του ποινικού συστήματος δεν μεταβλήθηκε άμεσα, η αντεγκληματική πολιτική μετατοπίστηκε προς ουδέτερα ποινικά μοντέλα, τα οποία έδιναν

έμφαση στη μετάπειση (dissuasion) και την αποτροπή (deterrence) του εγκληματία, παρά στην αναμόρφωσή του (Golash, 2005: 5, 7).

Κατά τις δεκαετίες του 1960 έως 1980, η εγκληματικότητα γνώρισε σημαντική αύξηση, η οποία συνδέθηκε με τις τεχνολογικές εξελίξεις, τις αλλαγές στην οικονομία και την καπιταλιστική παραγωγή, τις μεταβολές της αγοράς και της οικογενειακής δομής, τον ρόλο των , αλλά και τον εκδημοκρατισμό της κοινωνικής ζωής και του πολιτισμού (Garland, 2001: 31). Αν και το έγκλημα υπήρχε τόσο σε περιόδους ευημερίας όσο και φτώχειας, οι ραγδαίες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές της εποχής συνέβαλαν στην απότομη αύξηση των ποσοστών εγκληματικότητας, ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1970 και εξής, σε ένα πλαίσιο γενικευμένης αφθονίας.

Τη δεκαετία του 1980, η φτώχεια απέκτησε νέα χαρακτηριστικά εξαιτίας των κοινωνικοοικονομικών αλλαγών, γεγονός που επέφερε και μετασχηματισμό στη δομή της εγκληματικότητας. Οι μεταναστευτικές ροές, που παρουσιάστηκαν από τα μέσα ενημέρωσης ως βασική αιτία αύξησης της εγκληματικότητας, οδήγησαν σε έξαρση φαινομένων ρατσισμού, κοινωνικού αποκλεισμού και αυστηρής αστυνόμευσης των μεταναστών (Ζαραφονίτου & Χαλκιά, 2018: 46). Παράλληλα, η εξάρτηση από οπιούχες ουσίες αποτέλεσε μια ακόμη κρίσιμη παράμετρο, καθώς οι εξαρτημένοι χρήστες, προερχόμενοι κυρίως από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, ωθούνταν σε εγκληματικές πράξεις για την κάλυψη των αναγκών τους. Η αδυναμία ένταξής τους στην αγορά εργασίας, σε συνδυασμό με τις συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, συνέβαλαν στη διόγκωση της εγκληματικότητας του δρόμου (Ζαραφονίτου & Χαλκιά, 2018: 46).

Η αύξηση της εγκληματικότητας και η αδυναμία των κρατών να την ελέγξουν οδήγησαν στη στροφή προς ένα αυστηρότερο, τιμωρητικό πρότυπο ποινικής πολιτικής. Στις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο, το προηγούμενο προνοιακό μοντέλο αντικαταστάθηκε από πολιτικές εξουδετέρωσης, αποτροπής και διαχείρισης κινδύνων. Από τα μέσα του 19ου αιώνα είχε διαμορφωθεί το προνοιακό πρότυπο ποινικής μεταχείρισης, το οποίο εστίαζε κυρίως στους ανήλικους παραβάτες, προωθώντας την αναμόρφωση και την κοινωνική τους ένταξη μέσω ειδικών δικαστηρίων ανηλίκων και μέτρων προστασίας αντί τιμωρίας (Πέτσας, 2019: 38). Ωστόσο, η υπερβολική εξάρτηση από την κρατική παρέμβαση, οι

αυθαίρετες αποφάσεις και οι αόριστες ποινές οδήγησαν στη σταδιακή απόρριψη αυτού του μοντέλου, το οποίο θεωρήθηκε αυταρχικό και αναποτελεσματικό (Πέτσας, 2019: 38).

Από τη δεκαετία του 1980, το νέο ποινικό μοντέλο εστίασε στην ισότητα απέναντι στον νόμο ως μορφή «σύγχρονης ανταπόδοσης» και ως μέσο επανόρθωσης της εμπιστοσύνης των πολιτών στο δικαϊκό σύστημα (Ζαραφονίτου, 2011: 119). Η πολιτική «νόμου και τάξης» έγινε το κυρίαρχο δόγμα, οδηγώντας στην ανάπτυξη νέων, πιο σκληρών μορφών ποινικής διαχείρισης, όπως τα προγράμματα «boot camps» στις ΗΠΑ και το «short, sharp, shock» στη Βρετανία, χωρίς όμως ουσιαστικά αποτελέσματα. Το μέτρο που επικράτησε ήταν η αμερικανική πολιτική «three strikes and you're out», η οποία προέβλεπε αυστηρότερες ποινές για επαναλαμβανόμενους παραβάτες.

Η πολιτικοποίηση του εγκλήματος συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση μιας δημαγωγικής ποινικής πολιτικής. Η εγκληματικότητα έγινε αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης, καθώς η αυξανόμενη ανασφάλεια και η δυσπιστία των πολιτών απέναντι στο κράτος ενίσχυσαν την κοινωνική απαίτηση για αυστηρότερη τιμώρηση (Nelken, 2003: 263). Οι ποινικές πολιτικές επικεντρώθηκαν όχι τόσο στην ουσιαστική αντιμετώπιση του εγκλήματος, όσο στη διαχείριση του αισθήματος ανασφάλειας, με στόχο την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών.

Παρ' όλα αυτά, τα επίπεδα τιμωρητικότητας δεν ήταν κοινά διεθνώς, καθώς εξαρτώνταν από τα κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά κάθε χώρας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες παρουσίασαν σαφώς υψηλότερα επίπεδα ποινικής αυστηρότητας σε σχέση με τα ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Γαλλία και η Γερμανία (Wacquant, 2005: 3-4). Σύμφωνα με τον Wacquant, αυτό οφείλεται σε τρεις βασικούς παράγοντες, αρχικά στις εσωτερικές μεταβολές στο δικαστικό σύστημα, οι οποίες συνδέονται με την υποχώρηση του ιδανικού της αποκατάστασης και τη σκλήρυνση στην επιβολή των ποινών. Δεύτερον, στη πολιτική αξιοποίηση της εγκληματικότητας ως απάντηση στα κινήματα διαμαρτυρίας της δεκαετίας του 1960. Και τέλος, στον ρόλο του ποινικού συστήματος, ο οποίος λειτούργησε τόσο ως υποκατάστατο όσο και ως συμπλήρωμα του γκέτο, αποτελώντας μηχανισμό φυλετικού ελέγχου. Για τον Wacquant, η ραγδαία ανάπτυξη του ποινικού τομέα αποτελεί αναπόφευκτο αποτέλεσμα της παρακμής του κοινωνικού κράτους κατά την ίδια περίοδο (Matthews, 2005: 176).

Παράλληλα, ο Whitman τόνισε τις διαφορές μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης, υποστηρίζοντας ότι στην Ευρώπη οι σκληρές ποινές σε κοινωνικά ασθενέστερους θεωρούνται απαράδεκτες, καθώς παραπέμπουν σε ανισότητες του παρελθόντος, ενώ στις ΗΠΑ η απουσία αριστοκρατικών προνομίων οδήγησε σε μια τιμωρητική κουλτούρα που δεν αντιλαμβάνεται την αυστηρότητα ως ταξική ανισότητα (Χαλκιά, 2010: 2). Έτσι, η αυστηρότητα των ποινικών κυρώσεων, ιδίως στις ΗΠΑ, στόχευε περισσότερο στο να καλλιεργήσει ένα αίσθημα ασφάλειας και κοινωνικού ελέγχου, παρά στην ουσιαστική αντιμετώπιση του εγκλήματος. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μαζική φυλάκιση Αφροαμερικανών, που λειτούργησε ως μέσο ποινικής διαχείρισης της φτώχειας και κοινωνικού περιορισμού των κατώτερων τάξεων.

Κατά τη δεκαετία του 1990, το δόγμα της μηδενικής ανοχής, ως έκφραση της έξαρσης της αντικειμενικής τιμωρητικότητας, οδήγησε σε ραγδαία αύξηση του πληθυσμού των φυλακών και την παράταση του χρόνου κράτησης των καταδικασμένων, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες (Wacquant, 2005: 3–4). Παράλληλα, ενισχύθηκε η ποινικοποίηση της αταξίας και των αντικοινωνικών συμπεριφορών, γεγονός που οδήγησε στη διαμόρφωση αυτού που περιγράφεται ως «νέα τιμωρητικότητα» (new punitiveness) (Brown, 2005: 284–287).

Το νέο αυταρχικό πρότυπο διαμορφώθηκε στη βάση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής, όπως αυτή εφαρμόστηκε στις ΗΠΑ, με την πεποίθηση ότι η ουσιαστική μείωση της εγκληματικότητας θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της καταστολής κάθε μορφής κοινωνικής απειθαρχίας και αταξίας. Στο πλαίσιο αυτό, ο χώρος του κοινωνικού αποκλεισμού αναδείχθηκε σε κεντρικό πεδίο παρέμβασης της αντεγκληματικής πολιτικής (Crawford, 1998: 45–48).

Σταδιακά, το μοντέλο αυτό επεκτάθηκε και στις ευρωπαϊκές χώρες, όπου στόχος του ήταν η εμπέδωση της δημόσιας ασφάλειας μέσω της αυστηρής και καθολικής εφαρμογής του νόμου. Η αντιμετώπιση της ανασφάλειας των πολιτών, η μείωση της εγκληματικότητας και η καλλιέργεια της συνείδησης του σεβασμού προς τη νομιμότητα αποτέλεσαν βασικές επιδιώξεις της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής.

Στο πλαίσιο αυτό, κάθε απόκλιση από τη νομιμότητα οδηγεί τον δράστη σε διαδικασίες καταστολής, με την επιβολή ποινών που συχνά εμφανίζουν δυσαναλογία σε σχέση με τη

βαρύτητα της πράξης. Η εφαρμογή του προτύπου αυτού διακρίνεται για τη συστηματικότητά του, καθώς ο ποινικός νόμος εφαρμόζεται απαρέγκλιτα και με συνέπεια, ενισχύοντας έτσι τη βεβαιότητα της τιμωρίας. Παράλληλα, χαρακτηρίζεται από συνολικότητα, αφού επιδιώκεται η διατήρηση της ενότητας της έννομης τάξης και ο απόλυτος σεβασμός προς τις νομικές απαγορεύσεις. Τέλος, η αυστηρότητα του προτύπου ενδυναμώνει τη λειτουργία του φόβου και παγιώνει στη συλλογική συνείδηση την ισχύ του κράτους και του ποινικού συστήματος να επιβάλλουν συμμόρφωση (Παπαθεοδώρου, 2002: 232–233).

Τέλος, σύμφωνα με τον Mark Brown, η «νέα τιμωρητικότητα» συνιστά έναν διαφορετικό τρόπο εφαρμογής της τιμωρίας, μια νέα μορφή «ποινικής ισχύος», η οποία δεν περιορίζεται απλώς στην αποδυνάμωση των δικαιωμάτων των πολιτών, αλλά ουσιαστικά τοποθετεί τα «ποινικά υποκείμενα» (penal subjects) εκτός του πλαισίου των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ιδιότητά τους ως πολίτες. Ο Brown διακρίνει αυτήν την έννοια τόσο από τη «νέα ποινολογία», η οποία επικεντρώνεται στη χάραξη πολιτικής, όσο και από τη «λαϊκιστική τιμωρητικότητα», που σχετίζεται με τους ίδιους τους μηχανισμούς απονομής της δικαιοσύνης (Brown, 2005: 282-283).

Η ιστορική εξέλιξη της τιμωρητικότητας καταδεικνύει ότι η μεταβολή της ποινικής πολιτικής δεν υπήρξε αποτέλεσμα αποκλειστικά της αύξησης της εγκληματικότητας, αλλά επηρεάστηκε από ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις. Η σταδιακή εγκατάλειψη του αναμορφωτικού προτύπου και η επικράτηση αυστηρότερων μορφών ποινικής διαχείρισης ανέδειξαν μια διαφορετική αντίληψη για τον ρόλο του ποινικού συστήματος, η οποία έδωσε έμφαση στην καταστολή, την πρόληψη μέσω του φόβου και την ενίσχυση του κοινωνικού ελέγχου. Η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη νεότερων θεωρητικών προσεγγίσεων, όπως η νέα ποινολογία, η οποία εξετάζεται στην επόμενη ενότητα.

Με βάση τα παραπάνω, η ιστορική εξέλιξη της τιμωρητικότητας καταδεικνύει ότι η αυστηροποίηση της ποινικής πολιτικής δεν αποτέλεσε αποκλειστικά συνέπεια της αύξησης της εγκληματικότητας, αλλά διαμορφώθηκε υπό την επίδραση ευρύτερων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών μεταβολών. Η σταδιακή εγκατάλειψη του αναμορφωτικού προτύπου και η επικράτηση πολιτικών που έδωσαν έμφαση στην καταστολή, την πρόληψη

μέσω της αποτροπής και τον κοινωνικό έλεγχο σηματοδότησαν μια νέα αντίληψη για τη λειτουργία του ποινικού συστήματος. Οι μεταβολές αυτές αποτέλεσαν το υπόβαθρο για την ανάπτυξη σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων σχετικά με τη διαχείριση της εγκληματικότητας, όπως η νέα ποινολογία, η οποία εξετάζεται στην επόμενη ενότητα.

2.3 Η νέα ποινολογία

Η «Νέα Ποινολογία» σηματοδότησε μια ριζική αλλαγή στην ποινική πολιτική, μεταβάλλοντας τόσο τους στόχους όσο και τις πρακτικές της. Αντί να επικεντρώνεται αποκλειστικά στην τιμωρία, εστιάζει στην κατηγοριοποίηση των ατόμων με βάση την επικινδυνότητά τους και στη μείωση των επιπέδων παρέκκλισης μέσω τεχνικών ελέγχου και διαχείρισης του ρίσκου (Feeley & Simon, 1998: 452-453). Με άλλα λόγια, το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε από την προσπάθεια κοινωνικής επανένταξης των δραστών στη διαχείριση και επιτήρησή τους. Ο τελικός στόχος αυτού του μοντέλου ήταν ο εντοπισμός και η συστηματική διαχείριση «απειθαρχων» ή «επικίνδυνων» κοινωνικών ομάδων. Ο προσανατολισμός αυτός σηματοδοτεί μια μετάβαση από την έννοια της δικαιοσύνης προς την έννοια της διακινδύνευσης (risk), όπου ο άνθρωπος παύει να αντιμετωπίζεται ως ηθικό υποκείμενο και μετατρέπεται σε στατιστικό δεδομένο, με βάση το οποίο σχεδιάζονται αποδοτικές στρατηγικές κοινωνικού ελέγχου (Hudson, 2001: 154). Παράλληλα, το πλαίσιο αυτό ενισχύει τη δύναμη των δικαστών, παρέχοντάς τους αυξημένη εξουσία στη διαχείριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα στο νομικό σύστημα (Orland, 1973: 7).

Παράλληλα, στο πλαίσιο της «Νέας Ποινολογίας», η έμφαση στα σωφρονιστικά προγράμματα μετατοπίστηκε από την ατομική πρόοδο ή αποτυχία του κρατουμένου προς τον συνολικό έλεγχο και τη διαχείριση του σωφρονιστικού συστήματος. Οι φυλακές, ιδιαίτερα στις Ηνωμένες Πολιτείες, άρχισαν να λειτουργούν όχι μόνο ως χώροι τιμωρίας, αλλά και ως μέσα περιορισμού ατόμων που δεν είχαν πρόσβαση σε βασικές κοινωνικές δομές, όπως υπηρεσίες πρόνοιας ή ιατρικές υπηρεσίες. Ως αποτέλεσμα, ένας σημαντικός αριθμός ψυχικά ασθενών βρισκόταν έγκλειστος στις φυλακές αντί να νοσηλεύεται σε ειδικά θεραπευτικά ιδρύματα.

Στη συνέχεια, η άνοδος και η επιρροή των ΜΜΕ ενίσχυσαν τα συναισθήματα του κοινού, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις ώστε η ανάγκη για ανταπόδοση και εκδίκηση να εκφράζεται πιο έντονα. Έτσι, διαμορφώθηκε μια νέα μορφή τιμωρητικότητας, επηρεασμένη από τον λαϊκισμό της σύγχρονης εποχής, όπου οι ποινικές κυρώσεις έγιναν εκ νέου αυστηρότερες και η τιμωρία απέκτησε έναν έντονα λαϊκιστικό χαρακτήρα. Πιο συγκεκριμένα, ο Antony Bottoms (1995) εισήγαγε τον όρο «λαϊκιστική τιμωρητικότητα» για να περιγράψει έναν από τους βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν τα σύγχρονα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης. Όπως υποστηρίζει, οι πολιτικοί αξιοποιούν τη φερόμενη τιμωρητική στάση της κοινής γνώμης προς όφελός τους. Αργότερα, το 1997, ο όρος αντικαταστάθηκε από τον «ποινικό λαϊκισμό», ο οποίος αναφέρεται σε ένα σύνολο ποινικών πολιτικών που αποσκοπούν κυρίως στην προσέλκυση ψηφοφόρων, παρά στην ουσιαστική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας ή την προαγωγή της δικαιοσύνης.

Ο John Pratt υποστηρίζει ότι ο «ποινικός λαϊκισμός» δεν πρέπει να εκλαμβάνεται απλώς ως αποτέλεσμα πολιτικού ομοιοτισμού, αλλά ως προϊόν βαθύτερων κοινωνικών και πολιτισμικών μετασχηματισμών που ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1970 και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Η ανάδυσή του σχετίζεται με τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτικών φορέων και κοινωνικών ομάδων που υποτίθεται ότι εκφράζουν τη «φωνή του λαού». Η αυξανόμενη δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς εξουσίας και το έντονο αίσθημα ανασφάλειας ωθούν τους πολίτες να αναζητούν εκπροσώπηση από «ειδήμονες» που υπόσχονται άμεσες και αποφασιστικές λύσεις. Οι λαϊκιστικές αυτές πολιτικές τείνουν να στοχοποιούν συγκεκριμένες κατηγορίες δραστών, όπως τους υπότροπους εγκληματίες και τους ανήλικους παραβάτες (Pratt, 2007: 2-6).

Η ανάλυση που προηγήθηκε καταδεικνύει ότι η νέα ποινολογία σηματοδότησε μια σημαντική μετατόπιση στον τρόπο με τον οποίο το ποινικό σύστημα αντιλαμβάνεται και διαχειρίζεται την εγκληματικότητα. Η έμφαση μετακινήθηκε από την αναμόρφωση και επανένταξη του δράστη προς την πρόληψη του κινδύνου, την επιτήρηση και τη διαχείριση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Παράλληλα, η ενίσχυση του ποινικού λαϊκισμού και η πολιτική αξιοποίηση του αισθήματος ανασφάλειας συνέβαλαν στην περαιτέρω αυστηροποίηση της ποινικής αντίδρασης. Ωστόσο, η εξέταση της τιμωρητικότητας αναδεικνύει ότι η αυστηρότητα των ποινών δεν αποτελεί από μόνη της ένδειξη

αποτελεσματικής απονομής δικαιοσύνης, καθώς η λειτουργία του ποινικού συστήματος επηρεάζεται και από ευρύτερους κοινωνικούς και θεσμικούς παράγοντες. Υπό αυτό το πρίσμα, η μελέτη της λειτουργίας του ποινικού συστήματος δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από την εξέταση της διαφθοράς, καθώς οι πρακτικές αυτές μπορούν να επηρεάσουν την ισότιμη εφαρμογή του νόμου και την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών λογοδοσίας.

3. Διαφθορά

3.1 Η έννοια και τα βασικά χαρακτηριστικά της διαφθοράς

Η διαφθορά αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα φαινόμενα που εμφανίστηκαν με την οργάνωση των ανθρώπων σε κοινωνίες (Καρκατσούλης, 2015: 45). Τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον γύρω από το ζήτημα της διαφθοράς και τις στρατηγικές αντιμετώπισής της, είναι πιο έντονο, καθώς οι επιπτώσεις της επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική διαστρωμάτωση, την οικονομική ανάπτυξη και τις πολιτικές διακυβέρνησης. Μελέτες αναδεικνύουν ότι η διαφθορά μπορεί να εξαπλωθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να παρουσιάζει επιδημικά χαρακτηριστικά, ενώ η έκταση και η έντασή της διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ των κρατών (Σπυράκη & Σπυράκης, 2011: 263–264). Παράλληλα, οι διεθνείς οικονομικές εξελίξεις ενίσχυσαν τη διασυννοριακή διάσταση της διαφθοράς, με συνέπεια το φαινόμενο να επεκταθεί και να επηρεάσει και την Ελλάδα (Καϊάφα – Γκμπάντι, 2014: 583–584).

Ειδικότερα, η διαφθορά συνιστά ένα σύνθετο φαινόμενο με πολλαπλές εκφάνσεις, το οποίο εκδηλώνεται τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό χώρο και συμβάλλει στη διάβρωση θεμελιωδών αρχών και αξιών που συγκροτούν το σύγχρονο κοινωνικοπολιτικό σύστημα (Βαβούρας & Μανωλάς, 2004: 68–70). Το συγκεκριμένο φαινόμενο εκδηλώνεται σε όλα τα κράτη, ανεξαρτήτως της οικονομικής κατάστασης ή του εκάστοτε πολιτικού συστήματος που επικρατεί (Ακρίβου, 2020). Παρότι δεν υφίσταται ένας ενιαίος νομικός ορισμός, δεδομένου ότι η διαφθορά λειτουργεί ως γενεσιουργός παράγοντας εγκληματικών συμπεριφορών, ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει κάθε μορφή αξιόποινης πράξης κατά την οποία πρόσωπο που ασκεί δημόσια εξουσία καταχράται τη θεσμική του θέση με σκοπό την αποκόμιση αθέμιτων ωφελημάτων (Ράικος, 2006: 97).

Παρόλα αυτά, ο πιο ευρέως αποδεκτός ορισμός είναι αυτός της Παγκόσμιας Τράπεζας, σύμφωνα με τον οποίο διαφθορά είναι «την κατάχρηση του δημόσιου αξιώματος για ιδιον όφελος», που μπορεί να περιλαμβάνει χρήματα ή άλλα είδη ανταλλάγματος (Ruggiero & Gouven, 2012:16). Σύμφωνα με τις πρόσφατες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, η διαφθορά περιγράφεται ως μια μορφή συμπεριφοράς η οποία υπονομεύει σημαντικά την τη σχέση

εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και δημοσίων λειτουργών, οι οποίοι έχουν την αρμοδιότητα να διαχειρίζονται τις δημόσιες υποθέσεις και οφείλουν να ενεργούν με ακεραιότητα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους (Rose-Ackermann 2004: 1). Κεντρικές έννοιες της διαφθοράς περιλαμβάνουν τη δωροδοκία και τη δωροληψία από δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους, καθώς και την παροχή ωφελημάτων με σκοπό τη διαμόρφωση ευνοϊκών συνθηκών ή περιβάλλοντος (Καϊάφα - Γκμπάντι, 2014: 695). Αυτό μπορεί να εκδηλωθεί ως προσφορά ή υπόσχεση μη οφειλόμενου ανταλλάγματος σε άτομο που, με πλήρη γνώση, παραβιάζει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα είτε με νόμιμες είτε με παράνομες πράξεις ή παραλείψεις προκειμένου να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα του ενδιαφερόμενου και να λάβει το συμφωνημένο αντάλλαγμα. Επιπλέον, η διαφθορά συνδέεται με ενέργειες όπως η απιστία, κατάχρηση εξουσίας και άλλες παρόμοιες πράξεις (Καϊάφα - Γκμπάντι, 2014:695-698). Πιο συγκεκριμένα, η διαφθορά διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες: συστημική, θεσμική και ατομική. Η συστημική αφορά περιπτώσεις όπου η διαφθορά έχει ενσωματωθεί στο κοινωνικό σύστημα και παρατηρείται κυρίως σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες ή σε κράτη με αυταρχικά καθεστώτα. Η θεσμική διαφθορά σχετίζεται με τους ίδιους τους θεσμούς, οι οποίοι είτε παράγουν είτε ανέχονται παράνομες ενέργειες. Τέλος, η ατομική διαφθορά συνδέεται με τη δράση μεμονωμένων προσώπων, τα οποία εκμεταλλεύονται τη θέση ή τον επαγγελματικό τους ρόλο προκειμένου να αποκομίσουν προσωπικά οφέλη (Ruggiero & Gouven, 2012:16).

Επιπλέον, η διαφθορά μπορεί να κατηγοριοποιηθεί με βάση το μέγεθος και τη συχνότητα εμφάνισής της. Σύμφωνα με αυτή τη διάκριση, υπάρχει η μεγάλη (grand) διαφθορά, όπου τα εμπλεκόμενα χρηματικά ποσά είναι ιδιαίτερα υψηλά, αν και τα περιστατικά είναι λιγότερο συχνά, και η μικρή (petty) διαφθορά, στην οποία τα ποσά είναι πολύ μικρότερα, αλλά οι συναλλαγές πραγματοποιούνται σε καθημερινή βάση (Transparency International, 2009: 23, 33). Συγκεκριμένα, η μεγάλη διαφθορά εντοπίζεται στα ανώτατα επίπεδα της πολιτικής εξουσίας, όπου οι συναλλαγές με τους πολίτες είναι περιορισμένες και το κύριο κίνητρο είναι η αποκόμιση οφελών εις βάρος του κράτους. Αντίθετα, η μικρής κλίμακας διαφθορά παρατηρείται στις καθημερινές συναλλαγές μεταξύ χαμηλόβαθμων υπαλλήλων και πολιτών, οι οποίοι επιδιώκουν να αποκτήσουν πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες (Λαμπροπούλου, 2005: 130).

Ένα βασικό γνώρισμα της διαφθοράς είναι ότι το πραγματικό της μέγεθος παραμένει αόρατο (Βιδάλη, 2017: 52). Αυτό συμβαίνει επειδή κάθε προσπάθεια σύγκρισης συναντά δυσκολίες λόγω της διαφορετικότητας των στατιστικών στοιχείων, καθώς σε ορισμένες χώρες απουσιάζει ακόμη και ο νομικός ορισμός της διαφθοράς, ενώ τα υπάρχοντα δεδομένα συχνά στερούνται λεπτομερειών (Bezlon & Gounev, 2012: 32). Ως αποτέλεσμα, παρά τις προσπάθειες της Διεθνούς Διαφάνειας μέσω ερευνών και ερωτηματολογίων να εκτιμήσει το μέγεθος του φαινομένου, οι γνώσεις μας περιορίζονται στα ευρήματα αυτών των προσπαθειών καθώς σε λίγες περιπτώσεις δημοσιοποιούνται. Συνεπώς, δεν είναι εφικτό να διαπιστωθεί με βεβαιότητα αν η διαφθορά αυξάνεται ή μειώνεται (Kaiser, 2005: 24).

Συνοψίζοντας, η διαφθορά αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο δεν περιορίζεται σε μεμονωμένες παράνομες συμπεριφορές, αλλά μπορεί να λάβει θεσμικές και συστημικές διαστάσεις, επηρεάζοντας τη λειτουργία των κοινωνικών και πολιτικών δομών. Η κατάχρηση εξουσίας, η ανταλλαγή αθέμιτων ωφελημάτων και η εξυπηρέτηση ιδιωτικών συμφερόντων εις βάρος του δημόσιου συμφέροντος υπονομεύουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς και δημιουργούν συνθήκες άνισης εφαρμογής των κανόνων δικαίου. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η διαφθορά όταν συνδέεται με τη λειτουργία της δημόσιας εξουσίας και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, καθώς μπορεί να επηρεάσει τη σχέση μεταξύ πολιτικής και θεσμών. Υπό αυτό το πρίσμα, η επόμενη ενότητα επικεντρώνεται στην πολιτική διαφθορά και στον τρόπο με τον οποίο αυτή εκδηλώνεται στο πλαίσιο της άσκησης πολιτικής εξουσίας.

3.2 Η πολιτική διαφθορά

Σε κάθε κράτος δικαίου, βασικός στόχος αποτελεί η διατήρηση μιας ισορροπίας ανάμεσα στην πολιτική ελευθερία και στους μηχανισμούς ελέγχου της κυβερνητικής εξουσίας, η οποία στηρίζεται στις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η απόδοση ευθυνών στους φορείς της πολιτικής εξουσίας αποτελεί διαχρονικό ζήτημα που εξακολουθεί να απασχολεί την κοινωνία (Σπυροπούλου, 2023: 01). Συχνά, οι πολιτικοί που βρίσκονται στην εξουσία διαπράττουν παραβάσεις, καταχρώνται την θέση τους, συχνά με τη συνεργασία δημοσίων υπαλλήλων. Επίσης μπορούν αφενός να ευνοούν προνομιακά ισχυρούς οργανισμούς και

επιχειρηματικούς παράγοντες, εξυπηρετώντας έτσι τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές τους επιδιώξεις, και αφετέρου να στηρίζουν τη μελλοντική διεύρυνση και ενίσχυση τέτοιων μορφών συνεργασίας (Ράϊκος, 2006: 569-574). Ο βασικός λόγος για αυτές τις πράξεις είναι οι ευκαιρίες που τους παρουσιάζονται και η πεποίθηση ότι είτε δεν θα εντοπιστούν είτε δεν θα διωχθούν, ενώ η ύπαρξη ασαφών ορίων μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας τους επιτρέπει να εφαρμόζουν τεχνικές συγκάλυψης των εγκλημάτων τους (Σπινέλλης, 2013: 04). Εξάλλου, σύμφωνα με τον Chambliss (1988: 70–71), οι πολιτικοί αποκτούν πλούτο ουσιαστικά μετατρέποντας την πολιτική τους ισχύ σε οικονομικά οφέλη.

Η πολιτική διαφθορά αναφέρεται στη χρήση της πολιτικής εξουσίας με τρόπο που υπερβαίνει τα θεσμικά όρια, από πρόσωπα τα οποία κατέχουν καίριες θέσεις στη λειτουργία του κράτους, με σκοπό την εξυπηρέτηση προσωπικών ή πολιτικών επιδιώξεων. Στο φαινόμενο αυτό εντάσσονται παράνομες ή καταχρηστικές ενέργειες που πραγματοποιούνται από κρατικούς φορείς και αξιωματούχους, είτε κατά την περίοδο άσκησης των καθηκόντων τους είτε μετά την ολοκλήρωση της πολιτικής τους δράσης (Γασπαρινάτου, 2019: 166). Η πολιτική διαφθορά δεν αφορά αποκλειστικά περιπτώσεις όπου οι δημόσιοι αξιωματούχοι εκμεταλλεύονται τη θέση τους για προσωπικό όφελος, αλλά περιλαμβάνει και τη χρησιμοποίηση της πολιτικής ισχύος ως εργαλείου για την προώθηση ευρύτερων κρατικών ή ιδιοτελών συμφερόντων συγκεκριμένων συνεργαζόμενων φορέων (Ruggiero & Gounev, 2012: 16). Κατά τον Merton, η πολιτική διαφθορά μπορεί να θεωρηθεί ως μια λανθάνουσα λειτουργία του πολιτικού συστήματος, καθώς συμβάλλει στη διαμόρφωση και στη διατήρηση δικτύων αλληλεξάρτησης που εξυπηρετούν συγκεκριμένα πολιτικά συμφέροντα. Ο ίδιος υποστήριζε ότι οι πρακτικές διαφθοράς αποτελούν έναν μηχανισμό που, σε ορισμένες περιπτώσεις, συμβάλλει στη σταθεροποίηση της πολιτικής οργάνωσης. Παράλληλα, ανέφερε ότι οι πολιτικοί συγκροτούν πελατειακές σχέσεις όχι μόνο με κοινωνικές ομάδες και τοπικά δίκτυα, αλλά και με οικονομικούς παράγοντες, επιχειρηματικά συμφέροντα ακόμη και φορείς του οργανωμένου εγκλήματος. Ιδιαίτερα για τους τελευταίους, πίστευε ότι προσφέρουν υπηρεσίες που συμπληρώνουν και ενισχύουν τις λειτουργίες του κράτους (Βιδάλη, 2017: 52).

Η διαφθορά στο επίπεδο των πολιτικών αξιωματούχων λειτουργεί ως καταλύτης για την άτυπη και εξωθεσμική ενεργοποίηση των θεσμών στο πλαίσιο της σύγχρονης οικονομικής

πραγματικότητας. Η λειτουργία αυτή εκδηλώνεται μέσω πολύπλοκων οριζόντιων και ιεραρχικών σχηματισμών, καθώς και μέσω δικτύων αμοιβαίων εξυπηρετήσεων και ανταλλαγών, στα οποία συΜΜΕτέχουν ισχυροί πολιτικοί και οικονομικοί δρώντες, τόσο σε εθνικό όσο και σε διακρατικό επίπεδο (Della Porta & Vannucci, 2012: 1–2). Στο πλαίσιο αυτών των δικτυώσεων και των αλληλεξαρτήσεων που συγκροτούνται, οι φορείς της κρατικής εξουσίας διασφαλίζουν οικονομική και πολιτική στήριξη, όπως άτυπες μορφές κομματικής χρηματοδότησης ή ενίσχυση της πολιτικής τους σταδιοδρομίας. Σε αντάλλαγμα, προβαίνουν σε πρακτικές όπως πελατειακοί διορισμοί, χρηματισμό, χειραγώγηση της εκλογικής διαδικασίας, απευθείας αναθέσεις δημόσιων έργων, συγκάλυψη παράνομων ενεργειών, ιδιωτικοποίηση δημόσιων πόρων, εκχώρηση ή εκποίηση κρατικής γης, καταστρατήγηση του νομικού πλαισίου, καθώς και κατευθυνόμενο επηρεασμό της πολιτικής λήψης αποφάσεων. Παράλληλα, παρατηρούνται πρακτικές όπως η χρηματοδότηση ιδιοκτητών μέσων μαζικής ενημέρωσης, η υιοθέτηση ευνοϊκών ρυθμίσεων υπέρ συγκεκριμένων επιχειρηματικών συμφερόντων και, εν τέλει, η αιχμαλωσία της ίδιας της πολιτικής διαδικασίας (Bezlov & Gounev, 2012: 32–36). Τέλος, σημαντική πηγή πολιτικής διαφθοράς αποτελεί η χειραγώγηση διαγωνιστικών διαδικασιών, όπου εταιρείες ή πολυεθνικές, μέσω μακροχρόνιων χρηματοδοτήσεων προς τα πολιτικά κόμματα, δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για τον εαυτό τους και εξασφαλίζουν κρατική χρηματοδότηση μέσω δημοσίων συμβάσεων, παρακάμπτοντας το θεσμικό πλαίσιο των διαδικασιών αυτών (Ακρίβου, 2020).

Η πολιτική διαφθορά χαρακτηρίζεται κυρίως από το γεγονός ότι είναι γενικά «αθέατη», αφού οι Αρχές δυσκολεύονται να αντιληφθούν την ύπαρξή της και μόνο υπό ορισμένες συνθήκες γίνεται γνωστή (Βιδάλη, 2017: 52). Ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι οι μορφές διαφθοράς που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της πολιτικής εξουσίας αποτελούν φαινόμενο άμεσα συνδεδεμένο με τη λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος (Maniatis, 2023b: 01). Η διαφορετική ποινική μεταχείριση των πράξεων που αποδίδονται σε πολιτικά πρόσωπα συνδέεται με δύο βασικούς λόγους. Ο πρώτος αφορά την αντίληψη ότι οι πράξεις τους παρουσιάζουν αυξημένη επικινδυνότητα, καθώς η θέση εξουσίας που κατέχουν τους επιτρέπει να λαμβάνουν αποφάσεις με σημαντικές επιπτώσεις για την κοινωνία ή να αποκομίζουν σημαντικά οικονομικά ή άλλα οφέλη. Ο δεύτερος

παράγοντας σχετίζεται με τις δυσχέρειες που εμφανίζονται κατά τη διερεύνηση και την απόδειξη των συγκεκριμένων πράξεων, καθώς η πολιτική εγκληματικότητα χαρακτηρίζεται συχνά από έλλειψη ορατότητας και πολύπλοκους μηχανισμούς συγκάλυψης. Επιπλέον, η συμμετοχή κρατικών λειτουργών στις σχετικές υποθέσεις δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την αποκάλυψη της σύνδεσης με πολιτικά πρόσωπα και την απόδοση ποινικών ευθυνών (Παπαχαραλάμπους, 2019: 143).

Σύμφωνα με τους Green & Ward (2004: 21-25), φαινόμενα όπως ο πελατειασμός και ο πατρογονισμός συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη μορφών πολιτικής διαφθοράς. Παράλληλα, ο Πανούσης (2012) επισημαίνει ότι η διαφθορά στον πολιτικό χώρο μπορεί να αποτελέσει βασικό χαρακτηριστικό της «οργανωτικής κλεπτοκρατίας». Η κλεπτοκρατία συνιστά μια μορφή πολιτικής διαφθοράς, κατά την οποία πρόσωπα που διαθέτουν πολιτική ισχύ διαμορφώνουν σχέσεις και οικονομικές ανταλλαγές με θεσμικούς αλλά και εξωθεσμικούς παράγοντες, στοχεύοντας στη μεταφορά του εθνικού πλούτου μέσω παράνομων μηχανισμών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η απόκτηση παράνομου οικονομικού οφέλους μετατρέπεται σε κεντρικό επιδιωκόμενο στόχο τόσο των πολιτικών όσο και όσων κατέχουν θέσεις εξουσίας, ενώ η κατοχύρωσή του οδηγεί στον επηρεασμό και τον έλεγχο των αποφάσεων της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας (Michalowski & Kramer, 2007: 200-209). Επιπλέον, τα παράνομα οικονομικά οφέλη δεν κατευθύνονται αποκλειστικά στους κλεπτοκράτες, καθώς προϋποθέτουν την ανταμοιβή όλων όσοι συΜΜΕτείχαν ή συνέβαλαν με οποιονδήποτε τρόπο στην υλοποίηση των σχετικών πρακτικών. Το φαινόμενο αυτό εντάσσεται στο πλαίσιο του πελατειακού συστήματος, το οποίο συνιστά ένα πλέγμα αμοιβαίων ανταλλαγών και διευκολύνσεων, βασισμένο σε προσωπικές σχέσεις ανάμεσα σε κυβερνητικούς αξιωματούχους, πολιτικούς φορείς και επιχειρηματικά συμφέροντα. Στο πλαίσιο αυτών των σχέσεων, τα όρια ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό συμφέρον τείνουν να συγχέονται (Green & Ward, 2004: 21-22).

Η Γασπαρινάτου (2019: 162–163) επισημαίνει ότι χαρακτηριστικές εκφάνσεις της σύγχρονης πολιτικής διαφθοράς αποτελούν η αυξανόμενη επιρροή των επιχειρηματικών συμφερόντων στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος, η μετατροπή των πολιτικών θεσμών σε μηχανισμούς εξυπηρέτησης ιδιωτικών επιδιώξεων, η αξιοποίηση της πολιτικής εξουσίας για τη νομιμοποίηση παράνομων εσόδων που προέρχονται από δραστηριότητες

του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς και η αθέατη οικονομική ενίσχυση πολιτικών κομμάτων από ιδιωτικούς οικονομικούς παράγοντες, συνιστούν χαρακτηριστικές εκφάνσεις της σύγχρονης πολιτικής διαφθοράς. Επιπλέον, τονίζει ότι ο όρος της πολιτικής διαφθοράς αφορά την καταχρηστική άσκηση εξουσίας από πρόσωπα που κατέχουν καίριες θεσμικές θέσεις τόσο στη διαδικασία νομοθέτησης όσο και στην εφαρμογή του δικαίου, με στόχο την αποκόμιση οικονομικών, πολιτικών ή άλλων ιδιοτελών ωφελημάτων. Στην ουσία, θεωρεί ότι η πολιτική διαφθορά είναι ένας ευρύς όρος, ο οποίος περιλαμβάνει ποικίλες παράνομες ενέργειες που διαπράττονται από πολιτικούς, είτε βρίσκονται σε ενεργή θέση είτε όχι. Οι πρακτικές αυτές εκδηλώνονται, αφενός, μέσω φαινομένων όπως η δωροδοκία και η δωροληψία, η αιχμαλωσία της πολιτικής διαδικασίας και το σύστημα των «περιστρεφόμενων θυρών» και, αφετέρου, μέσω πράξεων όπως η εκλογική απάτη, η εξαγορά της ψήφου, η καταχρηστική διαχείριση δημόσιων πόρων και η παγίωση πελατειακών σχέσεων.

Η ανάλυση που προηγήθηκε καταδεικνύει ότι η πολιτική διαφθορά δεν αποτελεί απλώς αποτέλεσμα μεμονωμένων παράνομων ενεργειών, αλλά ένα σύνθετο φαινόμενο που συνδέεται με τη χρήση της πολιτικής εξουσίας για την εξυπηρέτηση ιδιωτικών ή οργανωμένων συμφερόντων. Μέσω πελατειακών σχέσεων, δικτύων επιρροής και αλληλεξαρτήσεων μεταξύ πολιτικών και οικονομικών παραγόντων, μπορεί να επηρεάσει τη λειτουργία των θεσμών και να υπονομεύσει την αρχή της ισότιμης εφαρμογής του νόμου. Παράλληλα, η αθέατη φύση της και οι δυσκολίες αποκάλυψης των σχετικών πρακτικών ενισχύουν την πιθανότητα διατήρησης φαινομένων ατιμωρησίας, ιδιαίτερα όταν εμπλέκονται πρόσωπα με υψηλή κοινωνική και πολιτική ισχύ. Η κατανόηση της πολιτικής διάστασης της διαφθοράς αποτελεί, επομένως, βασική προϋπόθεση για την εξέταση του τρόπου με τον οποίο η διαφθορά μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός συγκάλυψης και προστασίας των δραστών εγκλημάτων των ισχυρών.

3.3 Η εξωνομική λειτουργία της πολιτικής διαφθοράς στο πλαίσιο της πολιτικής μηχανής

Στο πλαίσιο της αλληλεξάρτησης μεταξύ της επιχειρηματικής ελίτ και της πολιτικής εξουσίας, αναδεικνύεται η «πολιτική μηχανή» της διαφθοράς και οι υποβόσκουσες λειτουργίες της, όπως περιέγραψε ο Merton. Πιο συγκεκριμένα, ο ίδιος αντιλαμβάνεται τη λειτουργία ως μια ζωτικής σημασίας οργανική διεργασία εντός του κοινωνικού συστήματος, το οποίο συγκροτείται από επιμέρους δομές και μηχανισμούς. Κάθε μία από αυτές επιτελεί διακριτούς ρόλους, οι οποίοι είναι αναγκαίοι για τη διατήρηση του συστήματος στο σύνολό του. Ορισμένες λειτουργίες ενδέχεται να είναι λειτουργικές για κάποιες κοινωνικές ομάδες, ενώ για άλλες μπορεί να αποδειχθούν δεισλειτουργικές, δρώντας ταυτόχρονα τόσο θετικά όσο και αρνητικά, είτε για το σύνολο της κοινωνίας είτε μόνο για συγκεκριμένες ομάδες (Γασπαρινάτου, 2019: 176). Εκτός από τις φανερές λειτουργίες, σε συνθήκες κοινωνικής ανομίας εμφανίζονται και λανθάνουσες λειτουργίες, οι οποίες σχετίζονται με άτυπους μηχανισμούς κοινωνικής οργάνωσης, όπως η πολιτική μηχανή. Η πολιτική διαφθορά επιτελεί, μεταξύ άλλων, τη λειτουργία της συγκέντρωσης και του συντονισμού επιμέρους μορφών εξουσίας στο εσωτερικό του πολιτικού συστήματος, επιτρέποντας στον πολιτικό «Boss» να ανταποκρίνεται σε ανάγκες συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων ή συμφερόντων που δεν καλύπτονται από τους επίσημους θεσμούς (Βασιλάντωνοπούλου, 2012: 109). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η διατήρηση μιας ισορροπίας σε ένα σύστημα που χαρακτηρίζεται από δομικές ανισότητες και φαινόμενα ανομίας επιτυγχάνεται μέσω εξωθεσμικών διαδικασιών, με την πολιτική μηχανή να λειτουργεί ως εναλλακτικός μηχανισμός διαχείρισης και ανακατανομής της εξουσίας (Γασπαρινάτου, 2019: 177).

Σε συνέχεια των παραπάνω, ο Merton υποστηρίζει ότι κάθε πολιτικός τείνει να συγκροτεί δίκτυα πελατειακών σχέσεων, τόσο με την τοπική κοινωνία και το άμεσο κοινωνικό του περιβάλλον, όσο και με τον επιχειρηματικό κόσμο, μεμονωμένα πρόσωπα, αλλά ακόμη και με φορείς του οργανωμένου εγκλήματος (Merton, 1983: 121-124). Παράλληλα, η ίδια δυναμική παρατηρείται και από την αντίστροφη κατεύθυνση. Όπως επισημαίνει ο Bezlon, οι δράστες εγκλημάτων λευκού κολάρου κυρίως ανώτατα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων και ισχυροί οικονομικοί παράγοντες συγκροτούν και διατηρούν δίκτυα διαφθοράς με

πολιτικούς αξιωματούχους μέσω χρηματοδοτήσεων ή άλλων μορφών παροχών, επιδιώκοντας την άμεση πρόσβασή τους σε επίσημους θεσμικούς φορείς (Bezlon, Gouneev, 2012: 32-54).

Συνοψίζοντας, η πολιτική διαφθορά, μέσα από τη λειτουργία άτυπων δικτύων εξουσίας και πελατειακών σχέσεων, αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες μπορούν να αλληλεπιδρούν εκτός των επίσημων θεσμικών διαδικασιών. Η «πολιτική μηχανή» λειτουργεί ως μηχανισμός διασύνδεσης διαφορετικών μορφών ισχύος, επιτρέποντας τη διατήρηση σχέσεων αμοιβαίου οφέλους, οι οποίες ενδέχεται να περιορίζουν τη διαφάνεια, τη θεσμική λογοδοσία και την αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων δικαίου. Μέσα από αυτή την οπτική, η διαφθορά δεν αποτελεί απλώς αποτέλεσμα μεμονωμένων παράνομων ενεργειών, αλλά μπορεί να συνδέεται με ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές δομές που επηρεάζουν τη λειτουργία των θεσμών. Η κατανόηση αυτών των μηχανισμών αποτελεί τη βάση για την εξέταση συγκεκριμένων περιπτώσεων από την ελληνική πραγματικότητα, όπου μέσα από δημοσιογραφικές και βιβλιογραφικές πηγές αναδεικνύονται ζητήματα επιλεκτικής εφαρμογής των νόμων, σχέσεων πολιτικής εξουσίας και οικονομικών συμφερόντων, τα οποία θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο.

4. Η επιλεκτική εφαρμογή των νόμων στην πράξη

4.1 Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα

Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων αποτελεί ουσιώδη παράγοντα για τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, καθώς εξασφαλίζει τη δυνατότητα συμμετοχής, πολιτικής έκφρασης και ισότιμου ανταγωνισμού κατά την εκλογική διαδικασία. Ωστόσο, η ανεξέλεγκτη ή αδιαφανής χρηματοδότηση μπορεί να δημιουργήσει σημαντικούς κινδύνους τόσο για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας του πολιτικού συστήματος όσο και για την οικονομική ισορροπία μιας κοινωνίας, καθώς ενδέχεται να οδηγήσει στη συγκέντρωση επιρροής και ισχύος σε περιορισμένο αριθμό οικονομικά ισχυρών παραγόντων. Για τον λόγο αυτό, η θέσπιση αποτελεσματικών κανόνων ελέγχου της χρηματοδότησης των κομμάτων και των προεκλογικών εκστρατειών κρίνεται αναγκαία. Μέσω ενός διαφανούς και λειτουργικού πλαισίου ρύθμισης περιορίζεται ο κίνδυνος εξάρτησης της πολιτικής εξουσίας από ιδιωτικά οικονομικά συμφέροντα και διασφαλίζεται ότι η νομοθετική διαδικασία υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον και όχι επιμέρους ισχυρές ομάδες (OECD, 2016: 15).

Παρά τις θεσμικές προσπάθειες για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικότερου πλαισίου ελέγχου της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων, εξακολουθούν να εμφανίζονται μη διαφανείς σχέσεις και συναλλαγές μεταξύ πολιτικών προσώπων και οικονομικά ισχυρών παραγόντων. Οι πρακτικές αυτές δεν φαίνεται να αποτελούν μεμονωμένα περιστατικά, αλλά σε αρκετές περιπτώσεις λαμβάνουν χαρακτήρα επαναλαμβανόμενης και συστημικής διαδικασίας. Αν και τέτοιες συμπεριφορές συνδέονται με μορφές διαφθοράς, συχνά παραμένουν δύσκολο να εντοπιστούν και να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά από τους μηχανισμούς του ποινικού δικαίου και της εγκληματολογικής έρευνας (Γασπαρινάτου, 2019: 157).

Τα πολιτικά κόμματα αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της δημοκρατικής οργάνωσης του κράτους, καθώς λειτουργούν ως βασικοί φορείς έκφρασης της λαϊκής βούλησης και συμμετοχής των πολιτών στην πολιτική διαδικασία. Στο ελληνικό συνταγματικό πλαίσιο αναγνωρίζεται τόσο η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας όσο και ο ιδιαίτερος ρόλος των

πολιτικών κομμάτων ως μηχανισμών που συμβάλλουν στη διασφάλιση της ελεύθερης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος (Χρυσόγονος, 2009: 81–84).

Παρά τον δημόσιο θεσμικό τους ρόλο, τα πολιτικά κόμματα δεν παύουν να διατηρούν στοιχεία ιδιωτικής οργάνωσης, καθώς διαθέτουν αυτονομία δράσης και λειτουργούν ως συλλογικές οργανώσεις στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών (Χρυσόγονος, 2009: 92–105). Η νομολογία έχει αντιμετωπίσει τα κόμματα ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, τα οποία παρουσιάζουν χαρακτηριστικά παρόμοια με εκείνα των σωματείων, χωρίς όμως να παραγνωρίζεται η ιδιαίτερη δημόσια λειτουργία που επιτελούν λόγω της συνταγματικής τους αποστολής για τη διατήρηση και ενίσχυση της δημοκρατικής διαδικασίας (Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών της Βουλής, 2002: 11–12)

Στην Ελλάδα, η πρακτική χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων μέσω τραπεζικών δανείων έχει αποτελέσει επανειλημμένα αντικείμενο κριτικής από τους νομικούς εγκρίτες και τα μέσα ενημέρωσης. Η κριτική αυτή εντάθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, όταν οι οικονομικές επιβαρύνσεις που αντιμετώπιζαν οι πολίτες ήταν ιδιαίτερα σοβαρές. Υπό αυτές τις συνθήκες, η χορήγηση δανείων προς τα πολιτικά κόμματα βρέθηκε στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης, καθώς διατυπώθηκαν έντονες αμφιβολίες σχετικά με τη νομιμότητα και τη διαφάνεια των σχετικών διαδικασιών, ιδίως λόγω των προβληματικών οικονομικών δεδομένων και των ελλειμμάτων που παρουσίαζαν τα κομματικά ταμεία (Αλιβιζάτος, 2011).

Η προβληματική αυτή πρακτική τραπεζικής χρηματοδότησης αφορούσε κυρίως τα δύο κυρίαρχα πολιτικά κόμματα της περιόδου, τη Νέα Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ, τα οποία εναλλάσσονταν στη διακυβέρνηση της χώρας έως το 2015. Κατά το διάστημα 2000–2011, τα δύο κόμματα έλαβαν σημαντικά δάνεια από ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα μέσω διαδικασιών που επικρίθηκαν για έλλειψη διαφάνειας και για αποκλίσεις από τους συνήθεις τραπεζικούς κανόνες και ελέγχους. Οι δανειακές συμβάσεις βασίζονταν κυρίως στην εκχώρηση μελλοντικών κρατικών επιχορηγήσεων ως εγγύηση, επιτρέποντας τη χορήγηση σημαντικών χρηματικών ποσών (Βουλή των Ελλήνων, 2017α: 391).

Τον Μάρτιο του 2019, ο Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος διέταξε την άσκηση ποινικών διώξεων για τα αδικήματα της κακουργηματικής απιστίας και της ηθικής αυτουργίας σε απιστία. Οι διώξεις αφορούσαν συνολικά 115 στελέχη τραπεζικών

ιδρυμάτων, καθώς και στελέχη των δύο μεγάλων πολιτικών κομμάτων, σχετικά με τη χορήγηση δανείων που θεωρήθηκαν υψηλού κινδύνους εκείνης της περιόδου (Γασπαρινάτου, 2019: 160). Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, το συνολικό ύψος των επίμαχων δανείων υπερέβαινε τα 400 εκατομμύρια ευρώ, ενώ διαπιστώθηκαν σοβαρές αποκλίσεις από τους ισχύοντες τραπεζικούς κανονισμούς και τις προβλεπόμενες διαδικασίες. Ως βασική εξασφάλιση χρησιμοποιήθηκε η εκχώρηση μελλοντικών κρατικών επιχορηγήσεων για διάστημα οκτώ ετών, στοιχείο που οδήγησε σημαντικό μέρος του δημόσιου λόγου και των μέσων ενημέρωσης να χαρακτηρίσει τα συγκεκριμένα δάνεια ως «θαλασσοδάνεια» (Ξυνού, 2019).

Η παράνομη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων αποτελεί ένα φαινόμενο που χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα αδιαφάνειας και ελλιπούς ελέγχου (Γασπαρινάτου, 2019:163). Στο πλαίσιο αυτό, ζητήματα ατιμωρησίας αναδείχθηκαν και ως προς τη διαχείριση των κομματικών δανείων, ιδιαίτερα μετά την κατάθεση της τροπολογίας της 7ης Απριλίου 2013, κατά τη διάρκεια της συγκυβέρνησης των Σαμαρά και Βενιζέλο. Η συγκεκριμένη τροπολογία, η οποία εισήχθη λίγο πριν από την ψήφιση του νομοσχεδίου για τις επενδύσεις, ρύθμιζε την απαλλαγή τραπεζικών και κομματικών στελεχών που συμμετείχαν σε διαδικασίες δανειοδότησης πολιτικών κομμάτων από το κακούργημα για απιστία (Βουλή των Ελλήνων, 2017, σσ. 393-397). Επιπλέον, η εν λόγω ρύθμιση συνέβαλε στον περιορισμό ή και στην παύση των σχετικών ερευνητικών διαδικασιών αναφορικά με τις επίμαχες δανειοδοτήσεις, με αποτέλεσμα να περιοριστούν ουσιαστικά οι δυνατότητες απόδοσης νομικών ευθυνών στους εμπλεκόμενους (Alfavita, 2018). Έτσι, κανένας εμπλεκόμενος στην υπόθεση δεν θα καταδικαζόταν, λόγω της δυνατότητας που διέθεταν οι εμπλεκόμενοι να μεταβάλλουν το νομοθετικό πλαίσιο.

Τον Απρίλιο του 2016, με ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, συγκροτήθηκε εξεταστική επιτροπή με αντικείμενο τη διερεύνηση του συγκεκριμένου ζητήματος, καθώς και της αντίστοιχης δανειοδότησης των εταιρειών μέσω μαζικής ενημέρωσης από εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Το πόρισμα της Βουλής έκρινε την εν λόγω τροπολογία ως αντισυνταγματική, θεωρώντας ότι εισήγαγε συγκεκαλυμμένη μορφή αμνήστευσης, και εισηγήθηκε την εκ νέου διερεύνηση της υπόθεσης μέσω ανάσυρσης της δικογραφίας. Κατόπιν αυτού, η Εισαγγελία του Αρείου Πάγου διέταξε την επανεξέταση της υπόθεσης

και την περαιτέρω δικαστική διερεύνησή της. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι στο εισαγγελικό πόρισμα του 2013 αναφερόταν ότι για το 98% των δανείων που είχαν χορηγηθεί στα δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα από έξι τραπεζικά ιδρύματα (κρατικά και ιδιωτικά), οι παρεχόμενες εγγυήσεις συνδέονταν με μελλοντικές κρατικές επιχορηγήσεις έως το έτος 2020 (Βουλή των Ελλήνων, 2017, σσ. 395-397). Παράλληλα, ενδεικτική είναι η περίπτωση δανειοδότησης του ΠΑΣΟΚ από την Eurobank, ύψους 5,1 εκατομμυρίων ευρώ, για την οποία εκδόθηκε υποσχετική επιστολή εξόφλησης που αφορούσε κρατική επιχορήγηση του 2011, η οποία όμως είχε ήδη εκχωρηθεί σε άλλη τράπεζα (Αγροτική Τράπεζα), καθιστώντας τη σχετική διαδικασία προβληματική ως προς τη νομιμότητά της. Αντίστοιχα, η Νέα Δημοκρατία, παρά προηγούμενη συμφωνία με την ΑΤΕ περί μη εκχώρησης κρατικών επιχορηγήσεων υπέρ τρίτων για τα έτη 2019 και 2020, έλαβε χρηματοδότηση από την Εθνική Τράπεζα με εγγύηση μέρος των αντίστοιχων μελλοντικών επιχορηγήσεων. Τέλος, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, οι τράπεζες συνέχισαν να χρηματοδοτούν τα πολιτικά κόμματα με παρόμοιους όρους και κατά την περίοδο 2009–2011, παρότι αυτά εμφανίζονταν οικονομικά ελλειμματικά (Γασπαρινάτου, 2019: 160-162).

Η πολιτική διαφθορά φαίνεται να είναι βαθιά ριζωμένη στη λειτουργία του δημόσιου βίου, σε σημείο που σε ορισμένα κοινωνικά συστήματα να αποκτά χαρακτηριστικά σχεδόν θεσμικής αποδοχής. Ενσωματώνεται σταδιακά στους μηχανισμούς άσκησης εξουσίας και αναπαράγεται μέσα από αυτούς, δημιουργώντας ένα άτυπο, «παράλληλο» πλέγμα σχέσεων που κινείται εκτός θεσμικών ορίων και θολώνει τη διάκριση ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα. Ως αποτέλεσμα, ενισχύεται η ανοχή απέναντι σε φαινόμενα ανομίας και διαμορφώνεται ένα περιβάλλον όπου η οριοθέτηση μεταξύ νόμιμου και παράνομου καθίσταται όλο και πιο ασαφής (Γασπαρινάτου, 2019:182).

Αργότερα, στο πλαίσιο του διεθνούς κανονιστικού συστήματος, το ζήτημα της ρύθμισης της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων αποτέλεσε διακριτή θεματική ενότητα κατά τον τρίτο γύρο αξιολόγησης της GRECO, στο πλαίσιο του οποίου διατυπώθηκαν δεκαέξι συστάσεις προς τη χώρα. Παράλληλα, το ίδιο ζήτημα περιλήφθηκε και στον δεύτερο κύκλο αξιολόγησης της Ομάδας Επισκόπησης Εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ (Γασπαρινάτου, 2019: 165-166). Οι διεθνώς αναγνωρισμένες βέλτιστες πρακτικές για τη

ρύθμιση της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων περιλαμβάνουν τη διασφάλιση διαφάνειας στις δωρεές, τον καθορισμό περιορισμών ως προς τις πηγές και τα ανώτατα όρια χρηματοδότησης, καθώς και τη θεσμοθέτηση κρατικής ενίσχυσης προς τα κόμματα. Παράλληλα, προβλέπεται η εφαρμογή αυστηρού πλαισίου ελέγχου και κυρωτικών μηχανισμών για την πρόληψη φαινομένων διαφθοράς. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται επίσης στην υποχρεωτική και τακτική δημοσιοποίηση των οικονομικών δεδομένων, καθώς και στη διενέργεια ανεξάρτητων ελέγχων, με στόχο τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο (Γασπαρινάτου, 2019: 166). Αντίστοιχα, το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων προβλέπει περιορισμούς ως προς τις πηγές ιδιωτικής χρηματοδότησης, θεσπίζει ανώτατα όρια για τις ιδιωτικές εισφορές, απαγορεύει τις ανώνυμες οικονομικές ενισχύσεις και ρυθμίζει τη διαδικασία τραπεζικού δανεισμού. Στόχος των ρυθμίσεων αυτών είναι η ενίσχυση της διαφάνειας και ο περιορισμός των κινδύνων εμφάνισης φαινομένων διαφθοράς (Γασπαρινάτου, 2019: 167).

4.2 Η υπόθεση της Μονής Βατοπεδίου

Η υπόθεση της Μονής Βατοπεδίου σχετίζεται με ένα σύνολο ανταλλαγών ακινήτων, οικοπέδων και εκτάσεων σημαντικής οικονομικής αξίας μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου στο Άγιο Όρος, η οποία διαθέτει την ιδιότητα του Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ). Σύμφωνα με τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν, οι ανταλλαγές αυτές φέρονται να πραγματοποιήθηκαν με απώτερο στόχο τη μεταβίβαση των εν λόγω περιουσιακών στοιχείων, μέσω της Μονής, σε συγκεκριμένες υπεράκτιες (offshore) εταιρείες. Όπως προέκυψε από τις σχετικές αποκαλύψεις, η Μονή Βατοπεδίου διεκδικούσε ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα έκταση περίπου 27.000 στρεμμάτων από το Ελληνικό Δημόσιο (Το Κουτί της Πανδώρας, 2017). Για τη θεμελίωση των αξιώσεων της επικαλούνταν χρυσόβουλα που ανάγονταν στον 11ο αιώνα, υποστηρίζοντας ότι αυτά κατοχύρωναν την πλήρη κυριότητά της επί της περιοχής που περιλαμβάνει τη λίμνη Βιστωνίδα και τις γύρω εκτάσεις, οι οποίες βρίσκονται στα όρια των νομών Ροδόπης και Ξάνθης.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα το Ελληνικό Δημόσιο αμφισβητούσε και απέρριπτε τις διεκδικήσεις της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου σχετικά με την κυριότητα της επίμαχης έκτασης. Ωστόσο, στις αρχές της δεκαετίας του 2000 σημειώθηκε μεταβολή στη στάση των αρμόδιων κρατικών φορέων, καθώς το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Δημοσίων Κτημάτων, συμβουλευτικό όργανο του Υπουργείου Οικονομικών, εξέδωσε γνωμοδοτήσεις ευνοϊκές προς τη Μονή. Μέσω αυτών αναγνωριζόταν ότι η διεκδικούμενη περιοχή ανήκε πράγματι στην Ιερά Μονή, γεγονός που προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από τους κατοίκους και τους τοπικούς φορείς της περιοχής της Βιστωνίδας, οι οποίοι αμφισβήτησαν τη νομιμότητα και την ορθότητα των σχετικών αποφάσεων. Αξιοποιώντας τις παραπάνω γνωμοδοτήσεις, η Ιερά Μονή Βατοπεδίου προσέφυγε στη δικαιοσύνη επιδιώκοντας τη δικαστική αναγνώριση της κυριότητάς της επί της επίμαχης έκτασης. Παρά ταύτα, το 2004 η αγωγή της απορρίφθηκε με πλειοψηφία δύο έναντι μίας ψήφου, καθώς το αρμόδιο δικαστήριο έκρινε ότι η έκταση των 27.000 στρεμμάτων, η οποία περιλάμβανε τη λίμνη Βιστωνίδα και τις παραλίμνιες περιοχές, ανήκε στο Ελληνικό Δημόσιο και όχι στη Μονή. Αξιοσημείωτο είναι ότι η πρόεδρος του δικαστηρίου, Μαρία Ψάλτη, η οποία μειοψήφησε κατά την έκδοση της απόφασης, καθυστέρησε για σημαντικό χρονικό διάστημα την καθαρογραφή της. Κατά το μεσοδιάστημα αυτό, ο τότε υφυπουργός Οικονομικών Πέτρος Δούκας υπέγραψε απόφαση με την οποία το Ελληνικό Δημόσιο παραιτήθηκε από τη διεκδίκηση της λίμνης. Ως αποτέλεσμα, η κυριότητα της Βιστωνίδας αναγνωρίστηκε τελικά στη Μονή Βατοπεδίου, παρά το γεγονός ότι το κράτος αμφισβητούσε και απορρίπτει τις σχετικές αξιώσεις της για περισσότερο από έναν αιώνα.

Σε ποινικό επίπεδο, στην υπόθεση φέρονται να ενεπλάκησαν, πέραν των μοναχών της Μονής, διάφορα πρόσωπα που κατείχαν θέσεις ευθύνης στη δημόσια διοίκηση και στον νομικό χώρο, όπως δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, πρώην γενικοί γραμματείς υπουργείων, φορολογικοί υπάλληλοι και μέλη του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Κεντρικό στοιχείο της υπόθεσης αποτέλεσε η φερόμενη αξιοποίηση μηχανισμών πολιτικής και δικαστικής διαφθοράς με σκοπό τη μεταβολή του ιδιοκτησιακού και νομικού καθεστώτος αγροτικών εκτάσεων (Βιδάλη, 2017: 145). Μέσω αυτής της διαδικασίας επιδιώχθηκε η έκδοση δικαστικών αποφάσεων ευνοϊκών προς τις Μονές, γεγονός που διευκόλυνε την

οικονομική αξιοποίηση της γης, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της ανάπτυξης του τουριστικού και κτηματομεσιτικού τομέα.

Το 2005, ενώ εκκρεμούσε ακόμη η καθαρογραφή δικαστικής απόφασης που αφορούσε αγωγή της Μονής Βατοπεδίου από το 2003, πραγματοποιήθηκε, με τη συνδρομή κρατικών αξιωματούχων και πολιτικών προσώπων που κατείχαν κυβερνητικά αξιώματα, ανταλλαγή ακινήτων και εκτάσεων προς όφελος της Μονής. Ειδικότερα, με απόφαση του τότε Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης της 25ης Ιανουαρίου 2005 (Βουλή των Ελλήνων, 2008: 90), οι εκτάσεις που διεκδικούσε η Μονή επανήλθαν στην κυριότητα του Δημοσίου και διαχειριστικά στην Κ.Ε.Δ. Σε αντάλλαγμα, η Μονή απέκτησε από την Κ.Ε.Δ. δύο κτιριακά συγκροτήματα συνολικής επιφάνειας άνω των 20.000 τετραγωνικών μέτρων στην περιοχή του Ολυμπιακού Χωριού στους Θρακομακεδόνες Αττικής, τα οποία προορίζονταν αρχικά για τη στέγαση του Υπουργείου Απασχόλησης, καθώς και έκταση 8.600 στρεμμάτων στην περιοχή της Ουρανούπολης. Στη συνέχεια, τα δύο κτίρια μεταβιβάστηκαν από το Ελληνικό Δημόσιο στην υπεράκτια εταιρεία NOLIDEN LTD, η οποία είχε έδρα στην Κύπρο και είχε συσταθεί μόλις τρεις μήνες πριν από την ολοκλήρωση της σχετικής συναλλαγής. Επιπλέον, έχει επισημανθεί ότι η απόφαση του τότε Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης, η οποία αποτέλεσε τη βάση για τις συγκεκριμένες ενέργειες, δεν δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, γεγονός που συνιστούσε απόκλιση από την προβλεπόμενη διοικητική διαδικασία (Αραβαντινός, 2020).

Η υπόθεση έγινε γνωστή στο ευρύ κοινό μέσω δημοσιογραφικών ερευνών, οι οποίες ανέδειξαν τις επίμαχες συναλλαγές και προσέλκυσαν έντονο ενδιαφέρον από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η εκτεταμένη δημοσιότητα που έλαβε συνέβαλε στον χαρακτηρισμό της ως πολιτικού και οικονομικού σκανδάλου, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην οικονομική ζημία που φέρεται να υπέστη το Ελληνικό Δημόσιο. Σύμφωνα με τις σχετικές αναφορές, το Δημόσιο παραχώρησε ακίνητα υψηλής αξίας ως αντάλλαγμα για τη λίμνη Βιστωνίδα και τις παρακείμενες εκτάσεις, οι οποίες, κατά την άποψη πολλών, ανήκαν ήδη στην κρατική περιουσία (Βαξεβάνης, 2017).

Σε σχέση με την υπόθεση και ειδικότερα ως προς την εμπλοκή πολιτικών προσώπων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν τρεις υπουργοί της τότε κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας, συγκροτήθηκαν δύο εξεταστικές επιτροπές της Βουλής των Ελλήνων. Η

πρώτη συστάθηκε το 2008 κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας, ενώ η δεύτερη το 2010 επί κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ. Η εξεταστική επιτροπή του 2008 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρχαν πολιτικές ευθύνες που σχετίζονταν με ελλιπή εποπτεία και έλεγχο εκ μέρους των εμπλεκόμενων πολιτικών και διοικητικών παραγόντων (Βουλή των Ελλήνων, 2008: 94). Αντίστοιχα, η δεύτερη εξεταστική επιτροπή, με τη στήριξη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας του ΠΑΣΟΚ, εισηγήθηκε τη σύσταση προανακριτικής επιτροπής για τη διερεύνηση ενδεχόμενων ποινικών ευθυνών πρώην υπουργών της Νέας Δημοκρατίας (Βουλή των Ελλήνων, 2010α: 203). Η προανακριτική διαδικασία οδήγησε τελικά στην παραπομπή τριών εξ αυτών στο Δικαστικό Συμβούλιο, με κατηγορίες που αφορούσαν ηθική αυτουργία σε νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, απιστία σχετική με την υπηρεσία και απάτη εις βάρος του Ελληνικού Δημοσίου (Βουλή των Ελλήνων, 2010β: 57-66).

Το Δικαστικό Συμβούλιο έκρινε ότι τα αδικήματα για τα οποία είχαν παραπεμφθεί οι πρώην υπουργοί είχαν ήδη υποπέσει σε παραγραφή, λόγω της εφαρμογής της ειδικής αποσβεστικής προθεσμίας που προβλέπεται από τη νομοθεσία περί ευθύνης υπουργών (Παπαδάκου, 2011). Όσον αφορά τα μη πολιτικά πρόσωπα που συνδέονταν με την υπόθεση, ο ηγούμενος της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου αντιμετώπισε κατηγορία για ηθική αυτουργία σε πράξη απιστίας κατά του Δημοσίου, ενώ σε κρατικούς λειτουργούς και στελέχη των εμπλεκόμενων υπουργείων καθώς και της (Κ.Ε.Δ.) αποδόθηκαν κατηγορίες αυτουργίας σε απιστία εις βάρος του Ελληνικού Δημοσίου.

Η ποινική διερεύνηση της υπόθεσης ως προς τα μη πολιτικά πρόσωπα ολοκληρώθηκε στις 21 Μαρτίου 2017, περίπου εννέα χρόνια μετά τη δημοσιοποίηση του σκανδάλου. Το Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων Αθηνών κατέληξε στην αθώωση όλων των κατηγορουμένων, κρίνοντας ότι δεν αποδείχθηκε η ύπαρξη δόλου, στοιχείο απαραίτητο για τη θεμελίωση της υποκειμενικής υπόστασης των αδικημάτων που εξετάζονταν στο πλαίσιο της δίκης (Μάνδρου, 2017).

Κατά συνέπεια, σε μια υπόθεση που αναγνωρίστηκε επισήμως ως σκάνδαλο, δεν προέκυψε τελικά καμία ποινική καταδίκη, γεγονός που επιτρέπει την ένταξή της στις χαρακτηριστικές περιπτώσεις ατιμωρησίας στην ελληνική πραγματικότητα. Για να καταστεί περισσότερο κατανοητό το πλαίσιο μέσα στο οποίο ευνοείται η εμφάνιση φαινομένων ατιμωρησίας,

αξίζει να επισημανθούν ορισμένα επιπλέον στοιχεία της συγκεκριμένης υπόθεσης. Πιο αναλυτικά, ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι η απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Ροδόπης δημοσιεύθηκε έπειτα από καθυστέρηση τεσσάρων ετών, κατόπιν παρέμβασης του τότε Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Γιώργου Σανιδά, ενώ τη δημοσίευσή της πραγματοποίησε ο τότε Αντιπρόεδρος του Αρείου Πάγου Ιωάννης Παπανικολάου. Παράλληλα, έχει επισημανθεί ότι ο τότε πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής προχώρησε στο κλείσιμο της Βουλής τον Μάιο του 2009, κίνηση η οποία, σύμφωνα με σχετικές εκτιμήσεις, συνέβαλε στην παραγραφή ποινικών ευθυνών τριών μελών της κυβέρνησής του, σε συνδυασμό με τις προβλέψεις του ισχύοντος τότε νόμου περί ευθύνης υπουργών (Μαντζούφας, 2011).

Περαιτέρω, πέρα από την αποχώρηση της Νέας Δημοκρατίας από τη διαδικασία ψηφοφορίας επί της πρότασης που είχε καταθέσει το ΠΑΣΟΚ για τη διερεύνηση του σκανδάλου, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στην εγκύκλιο υπ' αριθ. 4/2003 του τότε Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, Γιώργου Σανιδά. Η εγκύκλιος αυτή προέβλεπε ότι, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι εισαγγελικές αρχές εντόπιζαν στοιχεία που ενδεχομένως συνδέονταν με αξιόποινες πράξεις υπουργών, όφειλαν να τα διαβιβάζουν αρχικά στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Μόνο εφόσον εκείνος έκρινε ότι τα στοιχεία ήταν επαρκή, αυτά προωθούνταν στη Βουλή για περαιτέρω αξιολόγηση και διερεύνηση. Η πρακτική αυτή συνέβαλε στη διαμόρφωση της αντίληψης, σε σημαντικό μέρος της ελληνικής κοινής γνώμης, ότι οι θεσμικές διαδικασίες που αφορούν την ποινική ευθύνη των πολιτικών προσώπων ενδέχεται να λειτουργούν προστατευτικά υπέρ αυτών. Ως εκ τούτου, ενισχύθηκε η πεποίθηση ότι τα πολιτικά κόμματα, με τη συνδρομή ή την ανοχή ορισμένων θεσμικών μηχανισμών, μπορούν να αξιοποιούν τις υφιστάμενες συνταγματικές και νομοθετικές ρυθμίσεις με τρόπο που δυσχεραίνει την αποκάλυψη και την απόδοση ευθυνών για ενδεχόμενες παράνομες ενέργειες (Μαντζούφας, 2011).

4.3 Η υπόθεση της Λίστας Λαγκάρντ

Η Λίστα Λαγκάρντ αποτελεί ένα οικονομικό σκάνδαλο που αφορούσε κατάλογο προσώπων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονταν μέλη της πολιτικής ελίτ, τα οποία

φέρονταν να εμπλέκονται σε υποθέσεις φοροδιαφυγής καθώς και σε ενέργειες που συνδέθηκαν με ζητήματα ατιμωρησίας. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για έναν κατάλογο που περιείχε περίπου 130.000 πρόσωπα οι οποίοι εμφανίζονταν να διατηρούν καταθέσεις συνδεδεμένες με "μαύρο χρήμα" στην ελβετική τράπεζα HSBC, με το συνολικό ύψος των καταθέσεων να εκτιμάται σε περίπου 1,5 δισεκατομμύριο ευρώ. Μεταξύ των καταγεγραμμένων προσώπων, 2.059 ήταν Έλληνες καταθέτες (Inefan 2021).

Η συγκεκριμένη λίστα έλαβε την ονομασία της από την τότε Υπουργό Οικονομικών της Γαλλίας, Κριστίν Λαγκάρντ, η οποία τον Οκτώβριο του 2010 την παρέδωσε στις ελληνικές αρχές. Η δημοσιοποίηση του περιεχομένου της προκάλεσε έντονες πολιτικές αντιδράσεις στο ελληνικό πολιτικό περιβάλλον. Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί ότι, από τη στιγμή που η λίστα περιήλθε στην κατοχή των ελληνικών αρχών, διακινήθηκε μεταξύ διαφόρων προσώπων που ανήκαν στην ελληνική ελίτ, αρκετά από τα οποία κατείχαν ήδη εξέχουσα θέση στην πολιτική ζωή της χώρας (ό.π.).

Η συγκεκριμένη λίστα, η οποία συνδεόταν με υποθέσεις φοροδιαφυγής των προσώπων που περιλαμβάνονταν σε αυτήν, προήλθε από στοιχεία που εντόπισε ο Ερβέ Φαλτσιανί, υπάλληλος της ελβετικής τράπεζας HSBC το 2009. Στο αρχείο αυτό περιλαμβάνονταν καταθέτες προερχόμενοι από τον επιχειρηματικό, πολιτικό, τραπεζικό και εφοπλιστικό χώρο. Στη συνέχεια, το υλικό περιήλθε στις γαλλικές μυστικές υπηρεσίες, οι οποίες ενημέρωσαν την ΕΥΠ για την ύπαρξη Ελλήνων καταθετών μεταξύ των προσώπων που αναγράφονταν στη λίστα. Κατόπιν, το αρχείο διαβιβάστηκε από το γαλλικό Υπουργείο Οικονομικών στην Ελληνίδα πρέσβειρα στο Παρίσι και τελικά παραδόθηκε, σε μορφή CD, στον τότε Υπουργό Οικονομικών της Ελλάδας, Γιώργο Παπακωνσταντίνου.

Κατά το 2011, ο τότε Υπουργός Οικονομικών επέλεξε από τη λίστα περίπου 10 έως 20 πρόσωπα που εμφανίζονταν να διαθέτουν τα υψηλότερα ποσά καταθέσεων και διαβίβασε τα στοιχεία τους στον Ειδικό Γραμματέα του ΣΔΟΕ, Ιωάννη Καπελέρη, με σκοπό τη διερεύνησή τους. Στη συνέχεια, ο επικεφαλής της ελληνικής φορολογικής αρχής της περιόδου εκείνης υποστήριξε ότι στο αρχείο που είχε παραλάβει δεν περιλαμβάνονταν γνωστοί πολιτικοί ή επιχειρηματίες. Η τοποθέτηση αυτή προκάλεσε έντονες αμφιβολίες και ερωτήματα σχετικά με τη διαχείριση της υπόθεσης. Παράλληλα, δεν κατέστη σαφές εάν

διενεργήθηκε τελικά έλεγχος για τα συγκεκριμένα πρόσωπα ούτε εάν προέκυψαν συγκεκριμένα πορίσματα από την εν λόγω διαδικασία (ό.π.).

Το 2012, ο Ευάγγελος Βενιζέλος, ο οποίος ήταν τότε πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, πληροφορήθηκε ότι η Λίστα Λαγκάρντ δεν βρισκόταν στη διάθεση των ελληνικών αρχών και δεν είχε αξιοποιηθεί για ελεγκτικούς σκοπούς. Ως αποτέλεσμα, ζητήθηκε η ενημέρωση των εισαγγελικών αρχών και η έναρξη επίσημης διαδικασίας για τον εντοπισμό της. Στη συνέχεια, ο Βενιζέλος γνωστοποίησε ότι η λίστα βρισκόταν στην κατοχή του και στις 2 Οκτωβρίου 2012 την παρέδωσε στο Μέγαρο Μαξίμου, κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του Αντώνη Σαμαρά (ό.π.). Ο τότε πρωθυπουργός υποστήριξε ότι, εξαιτίας των γεγονότων που είχαν προηγηθεί και της διαδρομής που είχε ακολουθήσει η λίστα, δεν ήταν δυνατό να διασφαλιστεί η αξιοπιστία και η ακεραιότητά της, καθώς υπήρχε το ενδεχόμενο να έχει υποστεί αλλοιώσεις. Ως εκ τούτου, δεν προέκυψαν ποινικές καταδίκες για τα πρόσωπα που περιλαμβάνονταν σε αυτήν, παρά το γεγονός ότι τα ονόματα των φερόμενων εμπλεκόμενων δημοσιοποιήθηκαν μεταγενέστερα.

Αξίζει, ωστόσο, να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο εξελίχθηκε η ποινική διαδικασία, καθώς και το κατά πόσο η συγκεκριμένη υπόθεση μπορεί να θεωρηθεί περίπτωση ατιμωρησίας. Όσον αφορά την ουσιαστική διερεύνηση των ενδεχόμενων αδικημάτων, όπως η φοροδιαφυγή και η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, φαίνεται ότι οι καθυστερήσεις και οι αστοχίες που σημειώθηκαν κατά το προανακριτικό στάδιο επηρέασαν καθοριστικά την πορεία της υπόθεσης. Είναι άλλωστε γνωστό ότι στο ελληνικό ποινικό σύστημα η ουσιαστική εξέταση μιας υπόθεσης προϋποθέτει την προηγούμενη ολοκλήρωση των αναγκαίων τυπικών διαδικασιών.

Ενδεικτικά, από τις 258 υποθέσεις που τέθηκαν υπό έλεγχο το 2013, μόλις 3 ολοκληρώθηκαν επιτυχώς, ενώ από τις 143 που εξετάστηκαν το 2014, ο έλεγχος περατώθηκε για 95 περιπτώσεις. Επιπλέον, έως το 2015, από τους 2.062 μεγαλοκαταθέτες που περιλαμβάνονταν στη λίστα, οι 1.581 δεν αποτέλεσαν ποτέ αντικείμενο ελέγχου από τις αρμόδιες αρχές. Από τους 481 που ελέγχθηκαν, η διαδικασία ολοκληρώθηκε μόνο για 136 άτομα (Πρώτο Θέμα, 2015). Παράλληλα, ήταν ήδη γνωστό ότι από την 1η Ιανουαρίου 2016 τα πιθανά φορολογικά αδικήματα των υπόπτων επρόκειτο να παραγραφούν.

Σε επίπεδο ποινικής αντιμετώπισης, διώξεις ασκήθηκαν τόσο σε βάρος του πρώην Υπουργού Οικονομικών όσο και του πρώην επικεφαλής του ΣΔΟΕ. Μετά την ολοκλήρωση της δικαστικής διαδικασίας, το Ειδικό Δικαστήριο επέβαλε στον πρώτο ποινή φυλάκισης ενός έτους με αναστολή για το αδίκημα της νόθευσης εγγράφου. Αξίζει να σημειωθεί ότι είχε παραπεμφθεί να δικαστεί τόσο για το συγκεκριμένο αδίκημα όσο και για απόπειρα απιστίας, ενώ η εισαγγελική πρόταση είχε ταχθεί υπέρ της ενοχής του και για τις δύο κατηγορίες (Iefimerida, 2015). Αναφορικά με τον δεύτερο κατηγορούμενο, σε πρώτο βαθμό του επιβλήθηκε ποινή κάθειρξης δέκα ετών, απόφαση η οποία προκάλεσε έντονες αντιδράσεις τόσο από τον ίδιο όσο και από πρόσωπα του δικαστικού χώρου. Ωστόσο, κατά την εκδίκαση της υπόθεσης σε δεύτερο βαθμό, αθωώθηκε ομόφωνα από την κατηγορία της απιστίας στην υπηρεσία (Μάνδρου, 2019).

Παρά τις σημαντικές καθυστερήσεις που παρατηρήθηκαν ως προς την αξιοποίηση της Λίστας Λαγκάρντ από τις αρμόδιες αρχές, διαφορετική ήταν η αντιμετώπιση του δημοσιογράφου Κώστα Βαξεβάνη, ο οποίος διώχθηκε για παραβίαση προσωπικών δεδομένων μετά τη δημοσίευση της λίστας, αν και τελικά αθωώθηκε τόσο σε πρώτο όσο και σε δεύτερο βαθμό (Inefan 2021). Η διαχείριση της υπόθεσης από τις ελληνικές αρχές δέχθηκε έντονη κριτική και από ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης, με τη γερμανική εφημερίδα Die Zeit να τη χαρακτηρίζει «τέλειο σκάνδαλο» (Tribune.gr, Die Zeit, 2015). Παράλληλα, ο Hervé Falciani υποστήριξε ότι στην Ελλάδα δεν πραγματοποιήθηκε ουσιαστική αξιοποίηση των στοιχείων ούτε προχώρησε αποτελεσματικά η σχετική έρευνα (Falciani - Minguzzi, 2015: 178-179). Αντίθετα, σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γαλλία και η Ισπανία, οι αντίστοιχες έρευνες οδήγησαν στην ανάκτηση εκατοντάδων εκατομμυρίων ευρώ μέσω φορολογικών ελέγχων και καταλογισμών (ό.π.).

Η συγκεκριμένη υπόθεση αποτελεί μία ακόμη περίπτωση της ελληνικής πραγματικότητας, για την οποία μπορεί εύλογα να υποστηριχθεί ότι εκδηλώθηκαν φαινόμενα ατιμωρησίας. Παρά το γεγονός ότι επρόκειτο για υπόθεση με σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις, η οποία συνδεόταν με μεγάλες απώλειες δημοσίων εσόδων, δεν προέκυψαν ουσιαστικές ποινικές συνέπειες για τα πρόσωπα που φέρονταν να εμπλέκονται. Στην εξέλιξη της υπόθεσης διαπιστώθηκαν καθυστερήσεις και δυσλειτουργίες εκ μέρους των αρμόδιων ελεγκτικών και κρατικών μηχανισμών, ενώ παράλληλα αναδείχθηκε η εμπλοκή

προσώπων που κατείχαν σημαντικές θέσεις στον πολιτικό και διοικητικό χώρο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, ενώ δεν κατέστη δυνατή η απόδοση ευθυνών για τις πράξεις που διερευνήθηκαν, η δικαστική κινητοποίηση εμφανίστηκε εντονότερη στην περίπτωση του δημοσιογράφου που δημοσιοποίησε τη λίστα, ο οποίος τελικώς αθωώθηκε. Το στοιχείο αυτό ενίσχυσε τις επικρίσεις σχετικά με τις προτεραιότητες των διωκτικών και δικαστικών αρχών κατά τη διαχείριση της υπόθεσης. Παράλληλα, η υπόθεση ανέδειξε ευρύτερους προβληματισμούς αναφορικά με τον προσανατολισμό του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και των μηχανισμών καταπολέμησης της φοροδιαφυγής. Ενδεικτικά, η αξιοποίηση τεχνολογικών μέσων για τον εντοπισμό παραβάσεων μικρότερης κλίμακας αναδεικνύει την τάση επικέντρωσης σε περισσότερο ορατές μορφές παραβατικότητας, ενώ οι σύνθετες οικονομικές πρακτικές που συνδέονται με τη διακίνηση κεφαλαίων μέσω διεθνών χρηματοοικονομικών δικτύων και φορολογικών παραδείσων εξακολουθούν να δημιουργούν σημαντικές προκλήσεις για τους ελεγκτικούς μηχανισμούς (Χουλιάρας, 2019: 137).

Συμπεράσματα

Η συγκριτική προσέγγιση των υποθέσεων που εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία βασίστηκε στο θεωρητικό πλαίσιο της ποινικής επιλεκτικότητας, όπως αυτό έχει αναπτυχθεί στη σχετική βιβλιογραφία (Vegh Weis, 2018: 17-18), με σκοπό την ανάδειξη των μηχανισμών μέσω των οποίων εμφανίζονται φαινόμενα ατιμωρησίας σε διαφορετικά στάδια της εγκληματοποίησης. Από την ανάλυση προέκυψε ότι οι συγκεκριμένες περιπτώσεις δεν αντιμετωπίζονται από το ποινικό σύστημα ως αυτοτελείς μορφές εγκληματικής δραστηριότητας, όπως τα εταιρικά ή κρατικά-εταιρικά εγκλήματα, αλλά κυρίως μέσα από την απόδοση ευθυνών σε συγκεκριμένα φυσικά πρόσωπα και επιμέρους πράξεις. Ωστόσο, τα χαρακτηριστικά τους συνδέονται με σύνθετες μορφές διαφθοράς, κατάχρησης εξουσίας και εμπλοκής ισχυρών κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων, γεγονός που καθιστά αναγκαία την προσέγγισή τους υπό το πρίσμα της κριτικής εγκληματολογίας.

Η εξέταση της υπόθεσης της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων ανέδειξε τη σύνδεση μεταξύ πολιτικής εξουσίας, οικονομικών συμφερόντων και θεσμικών μηχανισμών. Η συγκεκριμένη περίπτωση καταδεικνύει ότι η αλληλεπίδραση δημόσιων και ιδιωτικών φορέων μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες που ευνοούν πρακτικές αδιαφάνειας και διαφθοράς, οι οποίες προσεγγίζονται από την εγκληματολογική θεωρία ως μορφές κρατικο-εταιρικής παρέκκλισης (Michalowski & Kramer, 2007: 209). Παράλληλα, αναδεικνύεται η σημασία των οικονομικών παραγόντων και των χρηματοπιστωτικών μηχανισμών στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος όπου η επιδίωξη πολιτικών ή οικονομικών στόχων μπορεί να υπερισχύσει των αρχών της λογοδοσίας και της διαφάνειας (Βιδάλη, 2017: 136). Η διακίνηση οικονομικών πόρων μέσω μη επαρκώς ελεγχόμενων διαδικασιών και η ανάπτυξη σχέσεων αμοιβαίας εξυπηρέτησης μεταξύ πολιτικών και οικονομικών παραγόντων αποτελούν στοιχεία που συνδέονται με τη λειτουργία της πολιτικής διαφθοράς ως μηχανισμού εξυπηρέτησης συγκεκριμένων συμφερόντων (Merton, 1968: 131). Ως αποτέλεσμα, η υπόθεση αυτή αναδεικνύει τους κινδύνους που δημιουργούνται για τη διαφάνεια, την ισονομία και την εμπιστοσύνη των πολιτών απέναντι στους θεσμούς (Γασπαρινάτου, 2019: 163).

Αντίστοιχα, οι υποθέσεις της Μονής Βατοπεδίου και της Λίστας Λαγκάρντ παρουσιάζουν χαρακτηριστικά που συνδέονται με την εγκληματικότητα των ισχυρών, καθώς αφορούν περιπτώσεις στις οποίες εμπλέκονται πρόσωπα ή φορείς με σημαντική κοινωνική, οικονομική ή θεσμική επιρροή (Κουλούρης, 2019: 24). Στην περίπτωση της Μονής Βατοπεδίου, η διαχείριση της δημόσιας περιουσίας και η ανταλλαγή ακινήτων μεταξύ δημόσιων φορέων και εταιρικών σχημάτων ανέδειξαν τις προβληματικές πτυχές της σχέσης μεταξύ κράτους και ιδιωτικών συμφερόντων. Σύμφωνα με την κριτική εγκληματολογική προσέγγιση, τέτοιου είδους αλληλεπιδράσεις μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες ανάπτυξης οργανωσιακών μορφών παρέκκλισης και αδιαφανών πρακτικών (Βιδάλη, 2017: 136). Παράλληλα, η υπόθεση της Λίστας Λαγκάρντ ανέδειξε ζητήματα που σχετίζονται με τη φοροδιαφυγή, την απόκρυψη οικονομικών στοιχείων και τη χρήση σύνθετων χρηματοοικονομικών μηχανισμών για την αποφυγή ελέγχου. Η δυνατότητα αξιοποίησης τραπεζικών λογαριασμών του εξωτερικού και εξωχώριων εταιρικών σχημάτων καταδεικνύει τις δυσκολίες αντιμετώπισης μορφών οικονομικής παραβατικότητας που χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα και διεθνή διάσταση (Γασπαρινάτου, 2019: 171). Οι δύο αυτές υποθέσεις αποδεικνύουν ότι η πολιτική διαφθορά και η κατάχρηση εξουσίας δεν περιορίζονται σε ατομικές συμπεριφορές, αλλά μπορούν να αποκτήσουν οργανωσιακά και συστημικά χαρακτηριστικά, επηρεάζοντας τη λειτουργία των θεσμών και την απονομή της δικαιοσύνης (Γασπαρινάτου, 2019: 172-173).

Συνολικά, από την ανάλυση των υπό εξέταση περιπτώσεων προκύπτει ότι τα εγκλήματα των ισχυρών προκαλούν σημαντική κοινωνική και οικονομική βλάβη, η οποία συχνά υπερβαίνει τις συνέπειες παραδοσιακών μορφών εγκληματικότητας. Η κριτική εγκληματολογία αναδεικνύει τη σημασία μελέτης αυτών των μορφών εγκληματικότητας, καθώς οι παρεκκλίνουσες συμπεριφορές των ισχυρών δεν μπορούν να ερμηνευθούν αποκλειστικά ως αποτέλεσμα ατομικών επιλογών, αλλά συνδέονται με ευρύτερες κοινωνικές και θεσμικές δομές (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 357). Παρόλα αυτά, στο επίπεδο της πρωτογενούς εγκληματοποίησης, οι συγκεκριμένες πράξεις συχνά δεν αναγνωρίζονται ως αυτοτελείς μορφές εταιρικών ή κρατικών εγκλημάτων, αλλά αντιμετωπίζονται μέσω της εξέτασης μεμονωμένων πράξεων φυσικών προσώπων, γεγονός

που ενισχύει τον προβληματισμό για την επιλεκτική λειτουργία του ποινικού συστήματος (Αλοσκόφης, 2019: 89).

Σε επίπεδο δευτερογενούς εγκληματοποίησης, η μελέτη των περιπτώσεων έδειξε ότι η αποκάλυψη τέτοιων υποθέσεων δεν προέκυψε κυρίως από την αυτεπάγγελτη δράση των αρμόδιων αρχών, αλλά σε σημαντικό βαθμό μέσω ερευνητικής δημοσιογραφίας. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνει τη θεωρητική θέση ότι η εγκληματικότητα των ισχυρών χαρακτηρίζεται από περιορισμένη ορατότητα και δυσκολίες εντοπισμού, καθώς οι μηχανισμοί ελέγχου συχνά επικεντρώνονται περισσότερο στην εμφανή εγκληματικότητα (Δασκαλάκης, 1985: 111).

Επιπλέον, κατά το στάδιο της ποινικής παρέμβασης αναδεικνύονται ζητήματα διαφορετικής μεταχείρισης μεταξύ πολιτικών και μη πολιτικών προσώπων. Η εφαρμογή ειδικών διαδικαστικών προβλέψεων σχετικά με την ευθύνη των υπουργών, όπως προβλέπεται στον Ν.3126/2003 και στο άρθρο 86 του Συντάγματος, έχει αποτελέσει αντικείμενο κριτικής, καθώς η διαδικασία διερεύνησης πολιτικών ευθυνών πραγματοποιείται μέσω κοινοβουλευτικών μηχανισμών. Η ιδιαίτερη αυτή μεταχείριση έχει συνδεθεί με φαινόμενα ατιμωρησίας, καθώς η πολιτική πλειοψηφία μπορεί να επηρεάσει την παραπομπή ή μη πολιτικών προσώπων για ενδεχόμενες ποινικές ευθύνες (Μαντζούφας, 2011: 6). Παράλληλα, η διαφοροποίηση αυτή έχει ερμηνευθεί ως ένδειξη έντασης μεταξύ πολιτικής εξουσίας και δικαστικών θεσμών (Βλαχόπουλος, 2013: 8).

Επιπλέον, η ανάλυση των υπό εξέταση περιπτώσεων επιβεβαιώνει ότι η διαφθορά αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο, το οποίο στη σύγχρονη κοινωνία δεν περιορίζεται μόνο σε εθνικό επίπεδο, αλλά λαμβάνει συχνά διεθνείς και διακρατικές διαστάσεις. Η εμφάνισή της εντοπίζεται τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, με ιδιαίτερη σημασία να παρουσιάζει η πολιτική διαφθορά, καθώς συνδέεται άμεσα με τη χρήση της εξουσίας και την επιρροή που μπορούν να ασκήσουν πρόσωπα με θεσμική ή κοινωνική ισχύ. Στο πλαίσιο αυτό, η κατάχρηση της πολιτικής θέσης και η αξιοποίηση δικτύων επιρροής μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες ευνοϊκές για την ανάπτυξη εγκληματικών πρακτικών που εντάσσονται στην εγκληματικότητα των ισχυρών. Η πολιτική διαφθορά χαρακτηρίζεται συχνά από περιορισμένη ορατότητα, καθώς οι σχετικές πρακτικές πραγματοποιούνται σε περιβάλλοντα όπου η αποκάλυψή τους παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες. Οι δράστες

τέτοιων συμπεριφορών διαθέτουν συνήθως αυξημένη κοινωνική, οικονομική ή πολιτική επιρροή, γεγονός που μπορεί να λειτουργήσει ως παράγοντας προστασίας από τον άμεσο κοινωνικό και ποινικό έλεγχο. Η ύπαρξη πελατειακών σχέσεων, δικτύων αλληλεξάρτησης και μηχανισμών άσκησης επιρροής αναδεικνύει ότι η διαφθορά δεν αποτελεί αποκλειστικά αποτέλεσμα ατομικών επιλογών, αλλά μπορεί να συνδέεται με ευρύτερες θεσμικές και κοινωνικές δομές. Παράλληλα, η ανάπτυξη φαινομένων όπως η εμπορία επιρροής ή η αθέμιτη άσκηση πίεσης στη λήψη αποφάσεων καταδεικνύει τα όρια μεταξύ νόμιμων μορφών πολιτικής συμμετοχής και πρακτικών που μπορούν να υπονομεύσουν τη διαφάνεια και την ισότητα στη λειτουργία των θεσμών. Ιδιαίτερα σε περιόδους κοινωνικής, οικονομικής ή πολιτικής αστάθειας, οι συνθήκες αυτές μπορούν να ενισχύσουν τη διάδοση φαινομένων διαφθοράς, επηρεάζοντας την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος και τους μηχανισμούς απονομής δικαιοσύνης.

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών δεν αφορά μόνο την ποινική καταστολή μεμονωμένων πράξεων, αλλά απαιτεί την ενίσχυση θεσμικών μηχανισμών ελέγχου, διαφάνειας και λογοδοσίας. Η αποτελεσματική αντιμετώπιση της πολιτικής διαφθοράς προϋποθέτει την αποδυνάμωση των συνθηκών που επιτρέπουν την ανάπτυξη σχέσεων εξουσίας και αδιαφάνειας, ώστε να διασφαλίζεται η ισότιμη εφαρμογή του νόμου και η προστασία της λειτουργίας του κράτους δικαίου.

Καταληκτικά, η συγκριτική εξέταση των υποθέσεων της χρηματοδότησης πολιτικών κομμάτων, της Μονής Βατοπεδίου και της Λίστας Λαγκάρντ επιβεβαιώνει βασικές θέσεις της κριτικής εγκληματολογικής θεωρίας σχετικά με την εγκληματικότητα των ισχυρών και την εμφάνιση φαινομένων ατιμωρησίας. Οι περιπτώσεις αυτές ανέδειξαν ότι η πολιτική και οικονομική ισχύς, σε συνδυασμό με μηχανισμούς διαφθοράς και αδιαφάνειας, μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το ποινικό σύστημα (Michalowski & Kramer, 2007: 209). Παράλληλα, ανέδειξαν την ανάγκη ενίσχυσης της διαφάνειας, της λογοδοσίας και της ισότιμης εφαρμογής του νόμου, ώστε η ποινική δικαιοσύνη να ανταποκρίνεται στην αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου και να συμβάλλει ουσιαστικά στην προστασία των δημοκρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου (Δασκαλάκης, 1985: 159).

Επίλογος

Η παρούσα εργασία ανέδειξε τη σύνθετη σχέση μεταξύ τιμωρητικότητας και ατιμωρησίας, εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο τα δύο αυτά φαινόμενα συνδέονται με τη λειτουργία του ποινικού συστήματος και με ζητήματα διαφθοράς. Μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση και τη συγκριτική ανάλυση των υποθέσεων της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων, της Μονής Βατοπεδίου και της Λίστας Λαγκάρντ, διαπιστώθηκε ότι η εφαρμογή του ποινικού νόμου δεν εξελίσσεται πάντοτε με απόλυτα ουδέτερο τρόπο, αλλά επηρεάζεται από κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες.

Η εξέλιξη της τιμωρητικότητας στις σύγχρονες κοινωνίες συνδέθηκε με ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές μεταβολές, οι οποίες επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο το έγκλημα γίνεται αντιληπτό και αντιμετωπίζεται από τους θεσμούς (Garland, 2001). Ωστόσο, παρά την αυξανόμενη έμφαση στην ποινική καταστολή και στην ανάγκη προστασίας της κοινωνικής ασφάλειας, η παρούσα μελέτη ανέδειξε ότι εξακολουθούν να υπάρχουν μορφές εγκληματικής συμπεριφοράς που αντιμετωπίζονται διαφορετικά από το ποινικό σύστημα. Ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου εμπλέκονται πρόσωπα με πολιτική, οικονομική ή κοινωνική επιρροή, η διαδικασία αποκάλυψης, διερεύνησης και ποινικής αξιολόγησης παρουσιάζει σημαντικές δυσχέρειες. Η ατιμωρησία, επομένως, δεν αποτελεί απλώς την απουσία επιβολής ποινής, αλλά ένα ευρύτερο φαινόμενο που συνδέεται με τον τρόπο λειτουργίας των μηχανισμών εγκληματοποίησης. Η επιλεκτική εφαρμογή του ποινικού νόμου μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετική μεταχείριση κοινωνικών ομάδων, καθώς ορισμένες συμπεριφορές αντιμετωπίζονται αυστηρά, ενώ άλλες, παρά τη σημαντική κοινωνική τους βλάβη, παραμένουν λιγότερο ορατές ή δεν αναγνωρίζονται ως αυτοτελείς μορφές εγκληματικότητας (Αλοσκόφης, 2021). Με τον τρόπο αυτό αναδεικνύεται η προβληματική σχέση μεταξύ υπερεγκληματοποίησης ορισμένων κοινωνικών ομάδων και υποεγκληματοποίησης συμπεριφορών που συνδέονται με ισχυρούς κοινωνικούς δρώντες (Βιδάλη, 2017: 83).

Η ανάλυση των υπό εξέταση υποθέσεων κατέδειξε επίσης ότι η διαφθορά αποτελεί έναν κρίσιμο παράγοντα κατανόησης της ατιμωρησίας, καθώς μπορεί να αναπτύσσεται μέσα από σχέσεις αλληλεξάρτησης μεταξύ πολιτικής εξουσίας, οικονομικών συμφερόντων και

θεσμικών μηχανισμών. Οι μορφές αυτές δεν περιορίζονται πάντοτε σε μεμονωμένες παράνομες πράξεις, αλλά μπορούν να αποκτούν οργανωσιακά και συστημικά χαρακτηριστικά, επηρεάζοντας τη λειτουργία των θεσμών και την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος δικαίου (Γασπαρινάτου, 2019: 172-173). Ιδιαίτερα όταν παρατηρείται σύμπλεξη δημόσιων και ιδιωτικών συμφερόντων, η εγκληματική παρέκκλιση μπορεί να αποκτήσει χαρακτηριστικά κρατικο-εταιρικής μορφής, γεγονός που δυσχεραίνει περαιτέρω την αποτελεσματική αντιμετώπισή της (Michalowski & Kramer, 2007: 209).

Παράλληλα, η αντιμετώπιση των φαινομένων αυτών δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στην καταστολή μετά την αποκάλυψη μιας υπόθεσης. Όπως επισημαίνει ο Somek (2022), η επιστημονική έρευνα δεν θα πρέπει να λειτουργεί αποκλειστικά ως αντίδραση σε ήδη εμφανισμένα σκάνδαλα, αλλά να εξετάζει διαχρονικά ζητήματα όπως η θεσμική λογοδοσία, οι συγκρούσεις συμφερόντων και οι μηχανισμοί που επιτρέπουν την αναπαραγωγή φαινομένων διαφθοράς. Η διαφάνεια αποτελεί σημαντικό εργαλείο ελέγχου, όμως η ουσιαστική αντιμετώπιση της ατιμωρησίας απαιτεί βαθύτερες θεσμικές παρεμβάσεις και ενίσχυση της ανεξαρτησίας των μηχανισμών δικαιοσύνης.

Καταληκτικά, η μελέτη των φαινομένων τιμωρητικότητας και ατιμωρησίας καταδεικνύει ότι η αποτελεσματικότητα του ποινικού συστήματος δεν κρίνεται μόνο από την αυστηρότητα των κυρώσεων, αλλά κυρίως από την ίση και συνεπή εφαρμογή του νόμου. Η προστασία της αρχής της ισότητας ενώπιον του νόμου και η ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στους θεσμούς αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την ουσιαστική λειτουργία του κράτους δικαίου (Δασκαλάκης, 1985: 159). Ωστόσο, παραμένει ένα κρίσιμο ερώτημα: μπορεί ένα ποινικό σύστημα να θεωρηθεί πραγματικά δίκαιο, όταν η εφαρμογή του νόμου εξακολουθεί να επηρεάζεται από τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές σχέσεις ισχύος;

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ακρίβου, Σ., (2020). *Διαφθορά, Κακοδιοίκηση και Παράβαση της Νομιμότητας*, *Crime Times*. Διαθέσιμο στο: *Διαφθορά, Κακοδιοίκηση και Παράβαση της Νομιμότητας – Crime Times*, no. 13

Αλοσκόφης, Ο. (2019). *Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών*. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Αλοσκόφης, Ο., (2021). *Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis*, σε *Crime Times*, τεύχος Μαρτίου, διαθέσιμο στο: <https://www.crimetimes.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%BF-%CE%B9%CF%83%CF%84/>

Αραβαντινός, Μ. (2020, 08 14). *Βατοπέδι: Τελεσίδικη δικαίωση για το δημόσιο και τη δημοσιογραφία*. Documento. <https://www.documentonews.gr/article/telesidikh-dikaiwsh-gia-to-dhmosio-kai-th-dhmosiografia/>

Βαξεβάνης, Κ. (2017, 03 21). *Τα παραμύθια περί "μη σκανδάλου Βατοπεδίου"*. Το κουτί της Πανδώρας., <https://www.koutipandoras.gr/article/ta-paramyoia-peri-mh-skandaloy-batopedioy/>

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2012). *Τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου από εγκληματολογική και θυματολογική σκοπιά* (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε από

[https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/86/187_009825.pdf?
sequence=1](https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/86/187_009825.pdf?sequence=1)

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). *Λευκά κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*. Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας

Βιδάλη, Σ. & Κουλούρης, Ν. (2012). *Αποκλίνουσα Συμπεριφορά και Ποινικό Φαινόμενο*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Βιδάλη, Σ., (2013). *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Βιδάλη, Σ., (2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Βλαχόπουλος, Σ. Β. (2013). *Η ποινική ευθύνη των υπουργών*. Διαδικτυακός Ιστότοπος www.constitutionalism.gr Όμιλος "Αριστόβουλος, από <https://www.constitutionalism.gr/wpcontent/uploads/2013/06/2013IstameVlahopoulos.pdf>

Βουλή των Ελλήνων. (2008, 12 15). www.hellenicparliament.gr, ΠΟΡΙΣΜΑ της Εξεταστικής Επιτροπής «για τη διερεύνηση του συνόλου της υπόθεσης της Μονής Βατοπεδίου»: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/end081215.txt>

Βουλή των Ελλήνων. (2010β, 10 18). www.hellenicparliament.gr, από ΠΟΡΙΣΜΑ της ειδικής κοινοβουλευτικής επιτροπής για τη διενέργεια προανακριτικής εξέτασης κατά πρώην υπουργών για την ενδεχόμενη τέλεση αδικημάτων σχετικά με την υπόθεση της

Μονής Βατοπεδίου, <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/PORISMA-proan-vatop-1.pdf>

Βουλή των Ελλήνων. (2017). Πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής της Βουλής για τη διερεύνηση της νομιμότητας της δανειοδότησης των πολιτικών κομμάτων, καθώς και των ιδιοκτητριών εταιρειών μέσων μαζικής ενημέρωσης από τα τραπεζικά ιδρύματα της χώρας. Αθήνα. από <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/%CE%A0%CE%9F%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%91%20%CE%95%CE%9E%CE%95%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A3%20%CE%94%CE%99%CE%95%CE%A1%CE%95%CE%A5%CE%9D%CE%97%CE%A3%CE%97>

Γασπαρινάτου, Μ., (2019). *Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα*, στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους, επιμ. *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Δασκαλάκης, Η. (1985). *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης. Παραδόσεις*. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα

Δήμα, Μ., *Όλοι αθώοι για το σκάνδαλο του Βατοπεδίου* (Διαδίκτυο - 21.03.2017) Διαθέσιμο από *Όλοι αθώοι για το σκάνδαλο του Βατοπεδίου*

Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών της Βουλής. (2002). *Έκθεση στο σχέδιο νόμου. Χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων από το κράτος. Έσοδα και δαπάνες, προβολή, δημοσιότητα και έλεγχος των οικονομικών των πολιτικών κομμάτων και των υποψήφιων βουλευτών*. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, 2022, από https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-NomothetikouErgou?law_id=277423dd-c105-442d-8ebc-a73cd296ba8a

Ζαραφονίτου Χ., (2008). *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες Τάσεις, Διαστάσεις και Εγκληματολογικοί Προβληματισμοί*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Ζαραφονίτου, Χ., Κουράκης, Ν., Γουσέτη, Ι., Καγγελάρη, Ρ., Χαϊνάς, Ευ., Κίτσος, Γ.,(2009). *Ανασφάλεια, Τιμωρητικότητα και Αντεγκληματική πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας

Ζαραφονίτου, Χ. (2011). *Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυνση των συγκρούσεων*;. Στο Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου (Επιμ.), *Η εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις. Επετειακό Συνέδριο για τα τριάντα χρόνια δράσης της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη,
https://criminology.panteion.gr/files/203/apo_tin_antapodotiki_stin_apokatastatiki_dikaiosyni.pdf

Ζαραφονίτου, Χ., Χαλκιά, Α., (2018). *Τιμωρητικότητα και ανασφάλεια: Εμπειρική διερεύνηση στάσεων των φοιτητών ελληνικών πανεπιστημίων*, στο: Μαγγανάς. Α., *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2014). *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα. Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου*. Τόμ. 1ος. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας

Καλίτσης, Θ. (2014). *Αστυνομική στατιστική: Μια διαδικασία συλλογής ποσοτικών δεδομένων για την εγκληματικότητα*. Ελληνική Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 129 Β' 2009. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.12681/grsr.89>

Καρύδης, Β., (2010). *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί πανικοί, ποινική δικαιοσύνη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Κασάπογλου, Α. (2016). *Οικονομική κρίση και κρατούμενοι για οικονομικά εγκλήματα και εγκλήματα του λευκού κολάρου: Οι επιδράσεις του εγκλεισμού στην κοινωνική τους ταυτότητα*, σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή Κρίσης*, Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλας

Κασάπογλου, Α. (2018). *Κοινωνική ιεραρχία και φυλακή: η περίπτωση των κρατουμένων του λευκού κολάρου*, σε Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.) (2018). *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*. Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, ΕΕΜΕΚΕ, Αθήνα

Κουράκης Ν., (2005). *Ποινική Καταστολή*, Έκδοση Δ', Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Κουράκης, Ν., (2018). *Η Κοινωνική Δικαιοσύνη ως νέος στόχος της Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Ποινικά Χρονικά, Τόμος ΞΗ', τεύχος 8ο

Κουλούρης, Ν., (2019). *Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος*, στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαραλάμπους Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: ΕΑΠ

Κοσμάτος, Κ., Λαμπάκης, Χ., (2019). *Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης*, στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαραλάμπους Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: ΕΑΠ

Μάνδρου, Ι., *Αθώοι όλοι οι εμπλεκόμενοι στην υπόθεση Βατοπεδίου*. Η Καθημερινή. (21.03.2017). <https://www.kathimerini.gr/society/901461/athooi-oloi-oi-emplekomenoi-stinypothesi-vatopedioly/>

Μάνδρου, Ι., *Ομόφωνα αθώος ο εισαγγελέας Ι. Διώτης για τη λίστα Λαγκάρντ* (Διαδίκτυο 26.11.2019). Διαθέσιμο από *Ομόφωνα αθώος ο εισαγγελέας Ι. Διώτης για τη λίστα Λαγκάρντ*

Μαντζούφας, Π. (2011). *Ο λόγος περί διαφθοράς και η ποινική ευθύνη των υπουργών*. Διαδικτυακός Ιστότοπος www.constitutionalism.gr Όμιλος "Αριστόβουλος Μάνεσης", από <https://www.constitutionalism.gr/>: <https://www.constitutionalism.gr/2154-o-logosperi-diaftoras-kai-i-poiniki-eytyni-twn-yp/>

Ξυνού Α., (2019). *Θαλασσοδάνεια: Κακουργηματικές διώξεις σε 115 ταμίες κομμάτων, υπεύθυνους οικονομικών και τραπεζικά στελέχη* (Διαδίκτυο 29-03-2019). Διαθέσιμο από *Θαλασσοδάνεια: Κακουργηματικές διώξεις σε 115 ταμίες κομμάτων, υπεύθυνους οικονομικών και τραπεζικά στελέχη*

Παναγιωτόπουλος, Ν., (1990). *Κοινωνικές ανισότητες και ποινικές ταξινομήσεις*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Τεύχος 77

Παπαδάκου, Γ. (2011, 02 08). *Δικαστικό Συμβούλιο για υπόθεση Βατοπαιδίου Παραγράφηκαν τα αδικήματα των Μπασιάκου, Κοντού, Δούκα – Παύει η δίωξή τους*. Το Βήμα., <https://www.tovima.gr/2011/02/08/society/b-dikastiko-symboylio-gia->

ypothesisibatopaidioy-b-br-paragrafikan-ta-adikimata-twn-mpasiakoy-kontoy-doyka-payei-
idiwksi-toys/

Παπαθεοδώρου Θ., (2002). *Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική. Συγκριτική Προσέγγιση*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Παπαχαραλάμπους, Χ. (2019). *Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου* στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των Ισχυρών: Διαφθορά, Οικονομικό και Οργανωμένο Έγκλημα*, Αθήνα: ΕΑΠ

Πέτσας, Ι. (2019). *Χαρακτηριστικά και αξίες των κρατουμένων στα ειδικά καταστήματα κράτησης νέων και η άσκηση του δικαιώματος τους στην εκπαίδευση: Συγκριτική προσέγγιση και έρευνα στο ΕΚΚΝ Αυλώνας*, Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος

Πρώτο Θέμα, *Μόνο σε 38 υποθέσεις της λίστας Λαγκάρντ ολοκληρώθηκε ο έλεγχος το 2015*. (Διαδίκτυο 06.10.2015). Διαθέσιμο από *Μόνο σε 38 υποθέσεις της λίστας Λαγκάρντ ολοκληρώθηκε ο έλεγχος το 2015*

Ράικος, Δ. (2006). *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Σορβατζιώτη, Δ., (2011), *Η "φτώχεια" της δικαιοσύνης*, Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ

Σπυράκη, Χ., & Σπυράκης, Γ. (2011). *Η διαφθορά στο δημόσιο τομέα: ζητήματα ορισμού και ταξινόμησης. Επιθεώρηση Διοικητικής Επιστήμης*, 17/2011. Ανακτήθηκε 11 Δεκεμβρίου, 2022, από https://www.researchgate.net/profile/GrigoriosSpirakis/publication/283223196_E_diaphth

ora_sto_demosio_tomea_zetemata_orismou_k
ai_taxinomeses/links/562e91ea08ae518e3483810e/E-diaphthora-sto-demosio-
tomeazetemata-orismou-kai-taxinomeses.pdf

Σταμούλη, Ε., & Γασπαρινάτου, Μ. (2024). *Θεωρητική εξέλιξη και τυπολογίες των εγκλημάτων των ισχυρών*. Στο Μ. Γασπαρινάτου, & Ε. Σταμούλη (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, Αθήνα: Τόπος.

Το Κουτί της Πανδώρας, *Η αλήθεια για το σκάνδαλο του Βατοπεδίου* (Διαδίκτυο 27.03.2017) Διαθέσιμο από *Η αλήθεια για το σκάνδαλο του Βατοπεδίου*

Το Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 90, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 187/Α/28-11-2019), <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article92/>

Φαρσεδάκης Ι., (1990). *Η Εγκληματολογική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως τις Μέρες μας*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Χαλκιά, Α., (2010). *Τάσεις και όψεις της τιμωρητικότητας του κοινού στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: ευρήματα από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα 2010*, The art of crime

Χουλιάρας, Α., (2019). *Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική*, στο Σοφία Βιδάλη, Νικόλαος Κουλούρης, Χάρης Παπαχαραλάμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Χουλιάρης, Α., (2021), *Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα*, The Art of Crime, Τεύχος 11, Νοέμβριος 2021, διαθέσιμο στο: <https://theartofcrime.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BC%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9/>

Χρυσόγονος, Κ. (2009). *Η ιδιωτική δημοκρατία. Από τις πολιτικές δυναστείες στην κλεπτοκρατία*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Alfavita, (2018). Τεράστιο το σκάνδαλο της δανειοδότησης της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ, που χρωστούν στις τράπεζες πάνω από 400 εκατομμύρια ευρώ. Ανακτήθηκε από: Τεράστιο το σκάνδαλο της δανειοδότησης της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ, που χρωστούν στις τράπεζες πάνω από 400 εκατομμύρια ευρώ

Falciani H., – Minguzzi A., (2015). *Το χρηματοκιβώτιο των φοροφυγάδων*, μτφρ. Μυρτώ Αυγερού Λιβάνης, Αθήνα

Inefan. *Η λίστα Λαγκάρντ από την «ελληνική ματιά»*. [Διαδίκτυο 15.09.2021] Διαθέσιμο από *Η λίστα Λαγκάρντ από την «ελληνική ματιά»*

Iefimerida. *Ένοχος ο Παπακωνσταντίνου για τη Λίστα Λαγκάρντ: Ποινή φυλάκισης ενός έτους με αναστολή*. [Διαδίκτυο 24.03.2015]. Διαθέσιμο από *Ένοχος ο Παπακωνσταντίνου για τη Λίστα Λαγκάρντ: Ποινή φυλάκισης ενός έτους με αναστολή*

*«Χαραλαμποπούλου Γεωργία», «Ατιμωρησία και τιμωρητικότητα:
συσχέτιση και συγκριτική ανάλυση των φαινομένων και οι συνέπειές
τους σε σχέση με ζητήματα διαφθοράς»*

Tribune.gr, Die Zeit: *Λίστα Λαγκάρντ, το «τέλειο σκάνδαλο»* (Διαδίκτυο 26.11.2015).
Διαθέσιμο από Die Zeit: *Λίστα Λαγκάρντ, το «τέλειο σκάνδαλο»*

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Stadler, W., Benson, m., & Cullen, F., (2012). *Revisiting the Special Sensitivity Hypothesis: The Prison Experience of White-Collar Inmates*, *Justice Quarterly*, 30(6), https://www.researchgate.net/publication/254321530_Revisiting_the_Special_Sensitivity_Hypothesis_The_Prison_Experience_of_White-Collar_Inmates

Bezlov, T. & Gounev, Ph. (2012). *Organised crime, corruption public bodies*. In Ph. Gounev & V. Ruggiero (Ed) *Organizational Crime. Corruption and Organized Crime in Europe. Illegal partnerships*. London and New York: Routledge.

Brown M., (2005). *Liberal Exclusions and the New Punitiveness* , στο : Pratt J., Brown D., Brown Mark, Hallsworth S., Morrison W., *The New Punitiveness*, Cullompton, Willan Publishing

Crawford A., (1998). *Crime Prevention and Community Safety. Politics, Policies and Practices*, London – New York, Longman

Della Porta D. and Vanucci A. (2012). *The Hidden Order of Corruption: An Institutional Approach*. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group

Feely M.M., Simon J., (1998). *The New Penology : Notes on the Emerging Strategy of Corrections and its Implications* , στο : Melossi D., *The Sociology of Punishment. Socio – Structural Perspectives*, Aldersot, Dartmouth

Garland D., (2001). *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*, Oxford University Press

Green , P., & Ward, T. (2004). *STATE CRIME Governments, Violence and Corruption*.
London: Pluto Press

Golash D., (2005). *The Case Against Punishment. Retribution, Crime Prevention and the Law*, New York – London: New York University Press

Hudson B., (2001). *Punishment, Rights and Difference : Defending Justice in the Risk Society* , στο : Stenson K., Sullivan R.R., *Crime, Risk and Justice. The Politics of Crime Control in Liberal Democracies*, Cullompton, Willan Publishing

Kleining,J., (1996), *The Ethics of Policing* , New York: Cambridge University Press,
available at : <https://philpapers.org/rec/KLETEO-10>

Mackenzie, S. & Green, P., (2008). *Performative Regulation: a Case Study in How Powerful People Avoid Criminal Labels*, *British Journal of Criminology*, 48 (2),
<https://traffickingculture.org/publications/mackenzie-s-and-green-p-2008-performative-regulation-a-case-study-in-how-powerful-people-avoid-criminal-labelsbritish-journal-of-criminology-48-2-138-53/>

Matthews, R., (2005). *The myth of Punitiveness*, UK: London South Bank University

Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press

Michalowski, R., & Kramer, R. (2007). *State-Corporate Crime and Criminological Inquiry*, σε Pontell, N., Geiss, G., (eds). *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, New York: Springer

Nelken, D., (2003). *Patterns of Punitiveness*, Oxford University Press

Orland L., (1973). *Justice, Punishment, Treatment. The Correctional Process*, New York: The Free Press

Pratt J., (2007). *Penal Populism*, London – New York: Routledge

Rose-Ackerman, S. (2004). *The challenge of poor governance and corruption*. Copenhagen Consensus Challenge Paper

Ruggiero, V. (2012). *Introduction: the organization of crime*. In Guney, Ph., Ruggiero, V. (2012). *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. London and New York: Routledge, Talyor and Francis Group

Stadler, W., Benson, M. & Cullen, F., (2012). *Revisiting the Special Sensitivity Hypothesis: The Prison Experience of White-Collar Inmates*, *Justice Quarterly*, 30(6), available at: https://www.researchgate.net/publication/254321530_Revisiting_the_Special_Sensitivity_Hypothesis_The_Prison_Experience_of_White-Collar_Inmates

Wacqant L., (2005). *The Great Penal Leap Backward : Incarceration in America from Nixon to Clinton*, στο : Pratt J., Brown D., Brown Mark, Hallsworth S., Morrison W., *The New Punitiveness*, Cullompton, Willan Publishing

Vegh Weis, V. (2017). *Criminal Selectivity in the United States: A History Plagued by Class & Race Bias*. De Paul University, 10 (2). 1 – 31. Retrieved from:
<https://via.library.depaul.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1142&context=jsj>

Vegh Weis, V. (2018). *Marxism and criminology. A history of criminal selectivity*. Chicago: Haymarket books

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.